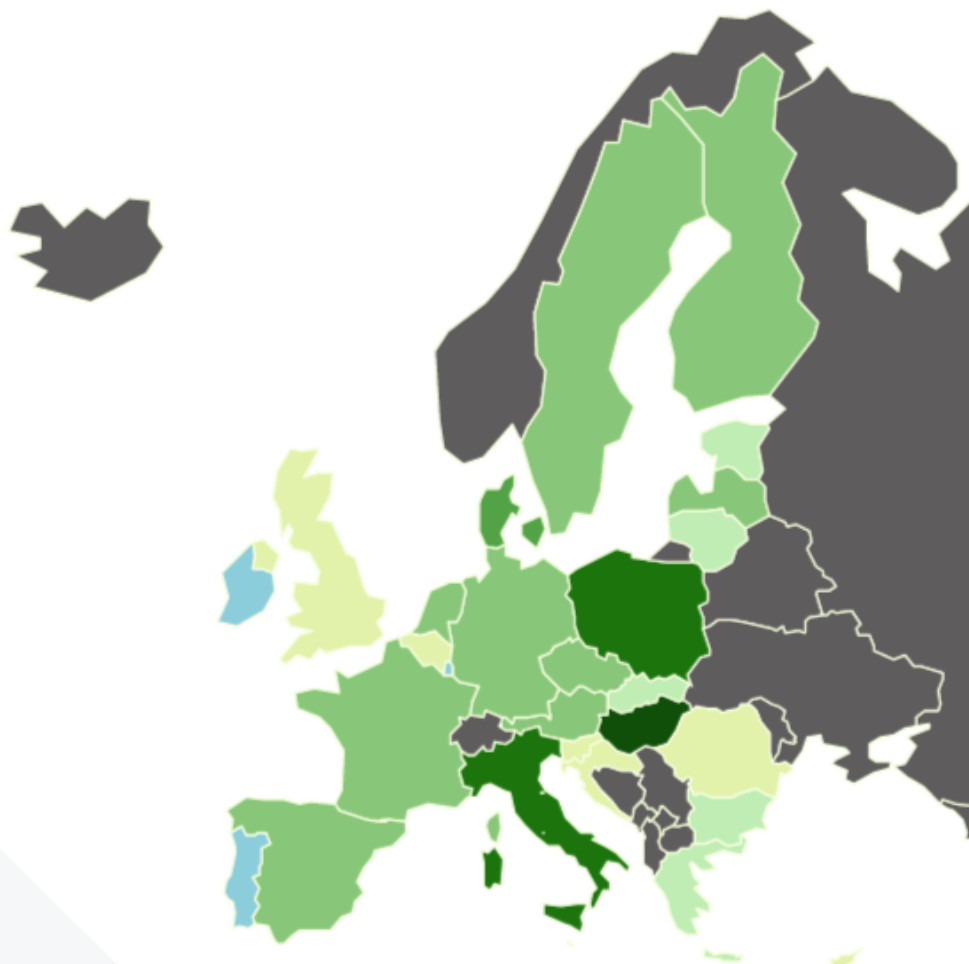

L'AUGE DE L'EXTREMA DRETA A LA UNIÓ EUROPEA: LA IMMIGRACIÓ EN EL PUNT DE MIRA

Carla Alonso Méndez
Tutora: Sònia Parella Rubio

Treball de Fi de Grau

Índex

I. Introducció	2
II. Alguns aclariments conceptuals: feixisme, nacionalisme, populisme i extrema dreta	5
III. El denominador comú de l'extrema dreta	7
IV. L'auge de l'extrema dreta: Explicacions teòriques sobre les causes	10
IV.I. La revisió: Qüestió de percepció	10
IV.II. La construcció Europea	13
IV.III. La base material	16
V. Cap a la convergència de factors	19
Bibliografia	21
Annex	26

1. Introducció

La finalitat d'aquesta recerca teòrica és proporcionar una explicació sociològica al fenomen de l'auge dels partits d'extrema dreta a la Unió Europea, posant especialment el punt de mira en el discurs al voltant de la immigració. Això es farà a través d'una revisió crítica de la literatura existent i de la revisió de dades estadístiques per tal d'analitzar el paper que juga la immigració en aquest tipus d'ideologia política. La pregunta que es tractarà de respondre és la següent:

De quina manera la immigració juga un paper en l'auge dels partits d'extrema dreta a la Unió Europea?

Per tant, l'objecte d'estudi serà el fenomen de l'ascens dels partits d'extrema dreta, en el marc de la Unió Europea com a comunitat política que abasta vint-i-vuit països (EU28)¹, i el període que s'estudiarà comprendrà les últimes dues dècades principalment. Ara caldrà definir què entenem per partits d'extrema dreta, cosa que comporta una major literatura i es desenvoluparà en els següents apartats. La metodologia ha consistit en la consulta de fonts primàries, i en menor mesura de secundàries. S'ha fet una recerca, selecció, organització i revisió bibliogràfica de la literatura acadèmica existent, així com la consulta de notícies periodístiques, entrevistes, discursos, articles empírics, enciclopèdies i pàgines web oficials de partits polítics. També s'han consultat dades estadístiques oficials, principalment l'Eurobaròmetre i l'Eurostat.

Lluny de ser un fenomen aïllat de la resta del món, pròpiament europeu, és un fenomen que es dona simultàniament a diverses nacions del globus sencer amb contextos culturals i polítics molt dispars entre si, passant per països com Estats Units², Hongria o Itàlia fins Israel, Índia o Filipines, però compartint aquest auge populista alimentat per un supremacisme i nacionalisme xenòfob (Ungureanu i Serrano, 2018:8). Tal i com diu Van Spanje "One of the most significant changes in established democracies over the last two decades has been the emergence of political parties that are right wing in terms of ideology and restrictive in terms of immigration policy" (2011:295), i lluny de ser partits marginals, tenen una gran influència en marcar l'agenda política del país així com els debats electorals, si bé quan arriben al govern l'efecte es multiplica. És el cas, per exemple, de Suècia, on els Demòcrates de Suècia (SD)³ no governen però a través de pressions vers els partits tradicionals han aconseguit que l'equip de govern estableixi controls fronterers i endureixi les polítiques d'immigració (El-Ahmad, 2017:54).

Dit això, com ja s'ha dit la recerca es centra en l'àmbit europeu, i en aquest les manifestacions de rebuig a la immigració procedents de partits i moviments populistes d'extrema dreta s'han mantingut o incrementat des del 2017. Es pot parlar fins i tot d'una *deriva populista* de diversos processos electorals europeus on la immigració ha estat el focus d'atenció durant aquests i on els partits xenòfobs d'extrema dreta han tractat de capitalitzar el que s'anomena la triple por a la immigració; la por a perdre la identitat nacional i els valors tradicionals que comporta, la por a que la posició socioeconòmica del país es deteriori, i la por a la pèrdua de seguretat, que al seu torn s'ha vist alimentada pels darrers episodis de terrorisme (Arango et al. 2017:14). És el cas, per exemple, de França o Àustria, on els partits populistes han deixat de ser marginals per a ser adversaris amb un rol destacat a les eleccions nacionals (Woertz, 2017:5).

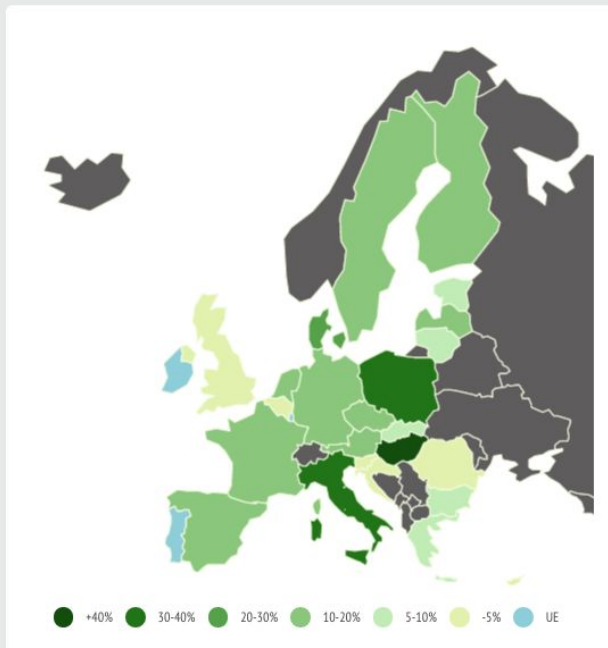
¹ No s'inclouen Islàndia, Liechtenstein, Noruega i Suïssa encara que formen part de l'espai Schengen i la Unió Europea els inclou en les seves estadístiques.

² Cal fer menció a part del cas d'Estats Units, ja que és evident l'influència que té cap a Europa com a model referent pels partits anti immigració. La màxima expressió d'aquestes connexions és l'ex asesor de Trump, Steve Bannon, que es proposa reclutar partits d'ultra dreta populista a l'estil Trump per potenciar aquesta ideologia al continent europeu a través de la fundació *The Movement*, que funcionarà com a consultoria per aquests. Veure *Eldiario.es* o *The Guardian* (2018):
[https://www.eldiario.es/theguardian/operacion-Save-Bannon-limitada-electoral_0_838516772.html]
[<https://www.theguardian.com/us-news/2018/jul/21/steve-bannon-plans-foundation-to-fuel-far-right-in-europe>]

³ Veure Taula 1 de l'Annex per les abreviacions, el percentatge de vots, l'any de fundació i més informació de cada un dels partits considerats aquí.

El següent mapa d'elaboració pròpia a partir d'una taula classificatòria dels diversos partits⁴, mostra els països que tenen representació parlamentària⁵ de l'extrema dreta, en funció del percentatge de vots. L'objectiu de construir aquest mapa és tenir una visió panoràmica i veure que es tracta d'un fenomen

Figura 1. Percentatge de vots obtinguts per partits d'extrema dreta en les últimes eleccions (EU28)

Font: Elaboració pròpia

transversal a la UE, de fet, fent una ullada ràpida veiem com l'extrema dreta ha entrat en la majoria de parlaments dels estats membre. Els últims bastions (en blau al mapa) on no hi té presència són Malta, Irlanda, Portugal i Luxemburg. La gran majoria no supera el 20% de vots i Itàlia (LN), Hongria (FIDESZ) i Polònia (PiS) són els tres estats membre amb més percentatge de vots.

Tots venen de contextos nacionals concretament diferents amb trajectòries històriques, polítiques, culturals o econòmiques particulars, que no aïlles, on juguen diversos papers i conformen el panorama polític actual. En línies molt generals, no és el mateix una Itàlia, que segons Dal Zotto (2017:61) el fenomen del populisme està profundament arrelat en la història del país des del projecte feixista, o la Romania postcomunista, on el buit que va deixar l'antic règim en quant a apel·lació directa el poble com a pràctica habitual va ser cobert per un populisme nacionalista de dretes (Dragoman i Ungureanu, 2017:66). O bé Suècia, on els Demòcrates de Suècia (SD),

van categoritzar l'islam com "la major amenaça exterior des de la Segona Guerra Mundial"⁶ i van aconseguir el 2010 entrar al Parlament amb vint escons, trencant la imatge d'aquella Suècia multicultural i oberta (El-Ahmad, 2017:53). De la mateixa manera, no tots els països es troben en el mateix moment temporal; mentre a Espanya fa pocs mesos que ha irromput Vox a l'escena política amb el 10,3% dels vots⁷, a Hongria ja fa temps que el partit Fidesz té una posició destacada i ha governat fins a tres legislatures, obtenint al 2010 la majoria constitucional (Feledy, 2017:45). O també el cas d'Eslovènia, on el partit anti-immigració SDS va guanyar les eleccions generals el Juny de 2018 amb un 25% dels vots⁸. És a dir hi ha casos de països on l'extrema dreta ja governa, i casos en què la trobem al parlament amb forma de minoria però amb considerable influència en la política nacional. D'aquest últim cas cal mencionar també el Regne Unit, en què la influència de l'euroescèptic UKIP durant la campanya del referèndum del Brexit va endurir la campanya del "leave" amb consignes com "recuperar la sobirania" o contra la immigració, i on fins i tot quan el partit ja no té representació parlamentària amb les últimes eleccions de 2017, la seva ideologia ha restat en el debat públic i en bona part de l'agenda de les forces polítiques de centre (Morillas 2017:57).

⁴ Veure Taula 1 de l'Annex.

⁵ Amb l'excepció de Croàcia, el Regne Unit i Romania, que en les últimes eleccions van obtenir vots però no els suficients per entrar al Parlament. No obstant s'inclouen perquè es considera que han tingut una influència notable en la política del país, a més de tenir representació en les respectives anteriors legislatures. A la taula mencionada apareix el percentatge de vots marcat en cursiva.

⁶ Veure *El Confidencial* (2016):

[https://www.elconfidencial.com/mundo/2016-05-21/quien-es-quien-extrema-derecha-europa_1203543/]

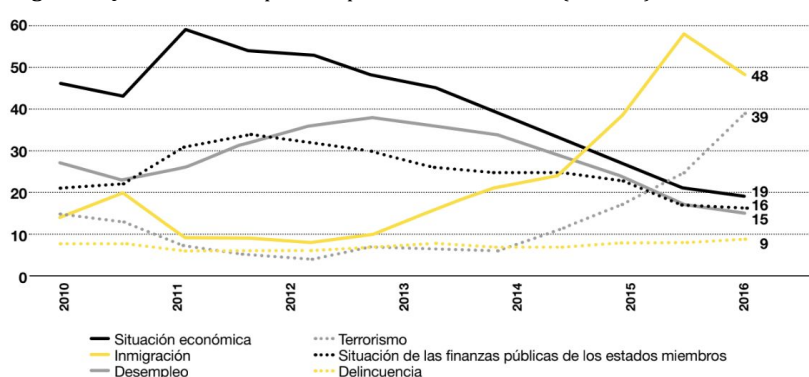
⁷ Veure *Eldiario.es* (2019): [<https://elecciones.eldiario.es/congreso/abril-2019>]

⁸ Veure *BBC* (2018): [<https://www.bbc.com/news/world-europe-44349007>]

Colomina (2017:24) es pregunta fins a quin punt aquestes forces xenòfobes i euroescèptiques han aconseguit transformar la política parlamentaria europea. I és que segons ella, l'hemicicle d'Estrasburg s'ha convertit en un plató de televisió on aquests partits han capitalitzat les intervencions a les que tenen dret per aconseguir imposar un nou eix regulador, equivalent al tradicional esquerra/dreta, però ara el pro o antieuropeu. Així mateix, argumenta que han aconseguit deixar petjada tant a nivell de política nacional com en l'amenaçada construcció europea, i que no s'han limitat únicament a *lluitar contra la Unió Europea des de l'interior* com diu el seu eslògan, sinó que ho han fet, a més, utilitzant tots els instruments polítics o els fons (a nivell d'accés a fons europeus de finançament)⁹ que la mateixa UE els hi ha posat a la seva disposició.

Paral·lelament, l'opinió pública expressada en les dades d'aquesta gràfica¹⁰ permet veure les tendències; mostra les qüestions més prioritàries pels ciutadans de la UE en percentatges i identifica com la immigració se situa clarament al capdavant junt amb el terrorisme en segon lloc, coincidint amb el període que la UE considera com l'inici de la "crisis migratòria". També a l'Eurobaròmetre de 2018, un 56% dels enquestats estaven d'acord que les forces nacionals en auge anti-establishment podien representar el canvi real que es necessita i un 50% no estava d'acord que aquestes forces poguessin ser una amenaça per la democràcia.¹¹

Figura 2. Qüestions més importants pels ciutadans de la UE (% , 2016)

Font: Eurobaròmetre, juliol de 2016.

S'ha començat justificant la pertinència del tema tot mostrant empíricament com efectivament existeix el fenomen del que es vol donar compte. Això representa el punt de partida per continuar fent un aclariment terminològic de termes popularment usats com *feixisme* o *populisme* i per donar pas a la perspectiva teòrica que s'adoptarà, fent una tria de la tesi d'alguns autors clàssics que marcaran el curs d'aquest treball. És a partir d'aquí que es delimitarà conceptualment el fenomen estudiat, per finalment exposar diferents tesis d'autors que han tractat d'explicar el fenomen, parant atenció als aspectes on posen el focus i veient com alguns es complementen o s'entrellaçen. L'objectiu serà oferir una visió integrada de les diferents explicacions sociològiques per acabar oferint una de pròpia.

⁹ Casos de corrupció s'han donat en grups de l'Eurocambrà com el Moviment per l'Europa de les Nacions i la Llibertat (liderat per Le Pen) o L'Europa de la Llibertat i la Democràcia Directa (liderat per l'UKIP) que van utilitzar subvencions del Parlament Europeu destinades a despeses vinculades a la tasca legislativa europea de manera fraudulenta. Per exemple, el primer les va utilitzar per a contribuir a l'esquema de financiació del seu propi partit, l'Agrupació Nacional (Colomina 2017:23).

¹⁰ Extremitat de Kaya (2017). Veure Gràfica 1 de l'Annex per ampliació de l'original.

¹¹ Veure gràfiques 2 i 3 de l'Annex.

II. Alguns aclariments conceptuals: feixisme, nacionalisme, populisme i extrema dreta

Per començar seria precís explicar a què ens referim quan parlem d'*extrema dreta*. Com establim quines organitzacions entren dins d'aquesta categoria? Quines similituds té amb la paraula *feixisme*? Quines connexions té amb el *populisme* o el *nacionalisme*? Actualment els termes citats formen part del sentit comú de la vida quotidiana i sovint això pot portar a confusions terminològiques, és per això que en aquest apartat se'ls hi donarà una definició sociològica, que és a la que ens referirem d'aquí en endavant.

Definirem el feixisme, o Aparell Estatal Repressiu, tal com l'anomena Poulantzas (1979), en funció de tres dimensions. En primer lloc el podem definir com una forma de nacionalisme exaltat. Ideològicament es proclama el patriotisme, i d'això se'n deriva l'exclusió de la resta de partits polítics o de sectors de la població no afins. En segon lloc, porta a terme la resolució de problemes polítics per mitjà de la militarització i l'autoritarisme, reforçant el poder executiu per sobre de la resta de branques de l'Estat. Per últim, el discurs feixista es recolza sobre la idea d'eliminar un hipotètic enemic intern que amenaça la supervivència de la comunitat d'origen (Veiga, 2017: 229).

També és interessant del que alerta Palmiro Togliatti (1976)¹². Lluny de ser quelcom sòlid i homogeni, adverteix que la ideologia feixista s'assembla a un camaleó, en el sentit que és capaç d'adoptar diferents formes depenent de les circumstàncies i estratègies que persegueix. Poques vegades un partit polític s'autodefineix feixista, sinó que en un determinat moment pot tenir un partit o moviment polític.

Quan parlem de feixisme es fa referència a tot un aparell Estatal, a un tipus concret d'Estat excepcional del tipus capitalista. És a dir actualment a Europa no hi governa un sistema feixista com a tal, si més no la mateixa definició ens pot donar pistes de quines són les tendències. Tal com veurem més endavant quan s'explicitin les dimensions de l'extrema dreta, es poden trobar múltiples símls tals com el nacionalisme exaltat o la idea de lluitar contra un hipotètic enemic intern, sense obviar el fet que hi ha partits com ELAM (Xipre) Alba Daurada (Grècia) o KOTLEBA (Eslovàquia) que directament es consideren neonazis.

Parafrasejant a Poulantzas (1979:66), el començament del procés d'instauració del feixisme no correspon al naixement d'organitzacions feixistes, ja que diu, van perdurar durant molt temps a Alemanya i Itàlia abans de què el procés realment comences o han existit en altres llocs sense que això portés finalment a un règim feixista. El que és característic però, és la coordinació sistemàtica d'unes certes característiques. També alerta de la complexitat d'aquest procés, així com del seu component populista de lluita contra l'elit política (element que més endavant també identificarem com a característic d'aquest moment);

"(...) the accession to power of fascism must not be conceived of in so simplified and smooth a form, as though some committee or other of finance capital decided on a certain date to set up a fascist dictatorship. In reality, fascism usually comes to power in the course of a mutual and at times severe, struggle against the old bourgeois parties..." (Poulantzas, 1979:64)

Per definir el nacionalisme prendrem la definició d'Ernest Gellner (1983:13); "el nacionalisme és un principi polític que sosté que ha d'haver-hi congruència entre la unitat nacional i la política". I d'aquesta definició se'n desprenen el *sentiment* nacionalista d'enuig o satisfacció que pot generar la violació o la satisfacció d'aquest principi, i també el *moviment* nacionalista com aquell que actua impulsat per tal sentiment. Per Gellner es tracta d'una qüestió de legitimitat política que afirma que els límits ètnics no s'haurien d'oposar als polítics i, tot i que afirma que aquest principi pot ser que no estigui motivat per cap nacionalitat concreta, normalment es dona el cas contrari, que és el que estudiarem. Considero interessant l'observació que fa posteriorment; arriba a la conclusió que és impossible que siguin satisfets tots els nacionalismes i al mateix temps, ja que l'assoliment d'uns suposa la frustració dels altres. Si a això se li suma que la major part de les nacions no viuen en unitats territorials homogènies sinó entrellaçades unes

¹² Citat a Veiga, 2017: 228

amb les altres; declara “una unitat política territorial només pot arribar a ser ètnicament homogènia, bé exterminant, bé expulsant, bé assimilant, a tots els no nacionals”¹³ (Gellner, 1983:15)

Partint de la base que, de manera semblant al feixisme, el populisme és camaleònic i està lligat al context del qual emergeix (Gidron et al. 2013), prendrem la definició de Cas Mudde (2004:543), ja que està feta en base a uns estudis sobre partits populistes europeus de dreta: “Populism as an ideology that considers society to be ultimately separated into two homogeneous and antagonistic groups, ‘the pure people’ versus ‘the corrupt elite’, and which argues that politics should be an expression of the *volonté générale* (general will) of the people”. És a dir, un conjunt d'idees que es basen en un antagonisme entre el poble i la elit on prima la sobirania popular (la voluntat general) per sobre la elit corrupta. Mudde defineix aquesta ideologia com una *thin-centered ideology*, és a dir, que forma part de les que no ofereixen una resposta a les grans qüestions socio-polítiques i per tant es podria fusionar amb altres sistemes polítics més desenvolupats com el liberalisme o el socialisme. (Mudde, 2004)¹⁴

Arribats a aquest punt, què és l'extrema dreta? Hem vist que comparteix similituds amb la ideologia feixista, però més enllà d'això, en què consisteix? Començarem per donar una definició enciclopèdica i és en el següent apartat on es treballarà més el concepte i se'n desenvoluparan les diverses dimensions que emmarquen el terme en el context específic europeu. La *dreta*, que fa referència al binomi *esquerra-dreta*, es pot considerar una metàfora espacial que s'utilitza com moltes altres quotidianament en l'activitat política (Bobbio, 1995)¹⁵. Borja (2018) parla d'una *dreta* en relació continua amb l'*esquerra*, on la primera “consagró sus energías a la preservación de la sociedad tradicional al paso que la izquierda se dedicó a liberar al hombre de las cadenas impuestas por el dogmatismo religioso, la opresión política, el abuso del poder económico y la estratificación social y a exonerarle de la discriminación de raza, sexo, origen nacional, cultura o cualquier otro motivo”. Alerta però, del caràcter canviant d'aquesta en el temps i en l'espai, tant de la seva forma com del seu contingut. L'*extremisme* en política és la tendència de portar fins a les seves últimes conseqüències una idea determinada, sense importar les dificultats pragmàtiques de dur-la a terme o la inconveniència de les seves conseqüències. Per tant l'extrema dreta seria l'actitud de portar fins als límits els plantejaments ideològics de dreta.

Al realitzar aquesta recerca s'ha trobat que sovint s'associen, en els mateixos títols, els partits d'extrema dreta al populisme, com per exemple el llibre de Cas Mudde (2007) que es titula *Populist Radical Right Parties in Europe*, entre molts d'altres. Això es deu a què, tal com diu Greven, degut a la naturalesa de l'extremisme aquest es presta bastant a ser populista; “The more ethno-centric the conception of the people, the more xenophobic the positioning against »the other,« and the clearer the desire to overthrow democratic governance, the more likely it is that a right wing populist party is also extremist” (Greven 2016: 2). És per això que en aquest estudi s'assumirà que els partits classificats com a extremistes de dreta, també són populistes.

Fins ara s'han donat un seguit de definicions conceptuals necessàries per saber de què parlem quan parlem de feixisme, de populisme o de nacionalisme. A continuació incorporaré el concepte del prejudici (tema que podem relacionar amb l'oposició a la diversitat cultural, eix troncal de la dreta que definirem), i que plegats amb els anteriors formaran la base sobre la qual s'ha construït aquesta recerca.

La idea d'entendre el prejudici per raó de raça com a *sentit de posició de grup* del sociòleg Herbert Blumer (1958) resulta molt rellevant. Enlloc de conceptualitzar-lo com un conjunt de sentiments individuals, aquesta idea es basa en el procés col·lectiu d'un grup racial en definir i redefinir un altre grup racial, és a dir, el prejudici per raó de raça és una qüestió de relacions entre grups racials. D'aquesta manera, un mateix s'identifica amb un grup racial concret, i a la vegada es forma una imatge sobre un altre. Blumer aclareix, el fet de caracteritzar per oposició un altre grup racial és, per se, definir el propi grup. I és així com els dos

¹³ Traducció pròpia

¹⁴ Citat a Gidron, Noam i Bonikowski, 2013:6

¹⁵ Citat a Borja, 2018

grups estan en relació continua, ja que defineixen les seves posicions *vis-à-vis* l'un amb l'altre. L'autor defineix quatre impressions del grup dominant vers el subordinat - la de superioritat, la de què la raça subordinada és intrínsecament aliena, la sensació que els hi pertanyen certes àrees de privilegi i/o avantatge, i un temor o sospita a què el grup subordinat socavarà la posició dominant de l'altre grup - que totes juntes fan referència a un sentit posicional de raça i que transcendeixen dels sentiments més individuals de cada membre i van més enllà, proporcionant al grup una orientació comuna. El sentit de posició de grup doncs, proporciona un marc d'interpretació per aquests membres. I el prejudici racial és per tant, una reacció defensiva al desafiament d'aquest sentit de posició grup.

Una altra aportació de Blumer és el procés de definició del grup subordinat (dut a terme pel grup dominant). Explica que per començar, el procés de formació col·lectiva de la imatge de l'altre és resultat d'una complexa interacció entre els membres del grup dominant, a través de contes, anècdotes, sermons, converses, etcètera. Aquesta imatge és quelcom abstracte, on el grup subordinat és concebut com un tot. Això implica que aquesta imatge no es forma a partir d'experiències pròpies individuals de contacte amb persones pertanyents al grup subordinat. I per tant, el grup, caracteritzat com una entitat, és definit en l'arena pública per persones o grups que tenen, ja sigui autoritat, poder o prestigi. Aquests grups amb gran influència seran els que establiran els temes crucials de discussió dels debats públics i els que proporcionaran els marcs interpretatius dels mateixos, tal com diu Blumer, "Hence, they may be vigorous in seeking to manufacture events to attract public attention and to set lines of issue in such a way as to predetermine interpretations favorable to their interest" (Blumer, 1958:6). Quan l'autor va escriure sobre aquest procés encara no havia arribat la transformació i desenvolupament dels mitjans de comunicació a la que assistim avui, però sense dubte el seu anàlisi podria servir com a punt de partida per explicar la capacitat d'influència que tenen aquests en la perpetuació del prejudici racial actualment.

III. El denominador comú de l'extrema dreta

En l'anterior apartat ja s'han intuït alguns trets característiques de l'extrema dreta. Però quines són les característiques que conformen l'extrema dreta actual? Diu Woertz (2017:5) "Sin embargo, de los fascistas de ayer a los populistas de hoy hay un trecho". Què fa que puguem parlar d'una nova extrema dreta que, més enllà de que s'emmarca en un període històric concret, té unes formes i posa el focus d'atenció en unes altres qüestions? O bé, no estem parlant de la mateixa ultradreta de sempre, sols que tal com diu Poulantzas, té una capacitat d'adaptació camaleònica? A continuació es dibuixaran les línies principals que caracteritzen l'extrema dreta de la que parlem i que uneixen, amb diferents graus d'intensitat, els diferents partits europeus d'aquesta ideologia. La definició que es fa aquí és expressament àmplia¹⁶ perquè el que interessa no és tant distingir les diferències que puguin tenir sinó arribar al nucli dur d'aquesta ideologia per després poder donar compte del fenomen. A partir d'aquestes dimensions s'ha fet la tria dels partits exposada en forma de mapa anteriorment o en forma de taula a l'Annex (Taula 1).

Com ja s'ha dit, l'extremisme populista s'alimenta de l'antagonisme entre els purs i establerts i els enemics; és el *nosaltres* versus els *altres*. Aquest *altres* ja pot ser tan l'elit corrupta com també els jueus en el seu moment o els musulmans actualment (Gellner, 1983)¹⁷. Aleshores, la particularitat d'Europa és que defineix aquesta puresa, per una banda en termes ètnic-religiosos d'oposició a la immigració i a la globalització, i per altra en termes d'oposició als partits polítics tradicionals i a la Unió Europea. El discurs d'Ilias Kasidiaris

¹⁶ Existeixen diferències de matisos en la classificació adoptada. Per exemple, Van Spanje (2011) posa de manifest les diferències que hi poden haver entre els partits anti immigració i els d'extrema dreta, que diu, no sempre coincideixen. Les conclusions a les que arriba són rellevants si l'objectiu d'aquest treball fos fer una classificació a partir d'una investigació quantitativa, tal com fa ell, dels partits d'extrema dreta, tanmateix, l'objectiu aquí és donar compte del fenomen en auge. A més, el període que comprèn el seu estudi va de 1990 a 2004. És per això que la classificació s'ha fet amb els criteris que es descriuen a l'apartat *El denominador comú de l'extrema dreta*, i per tant s'ha agrupat tant partits d'extrema dreta com partits que aposten per polítiques anti immigració, ja que es consideren dos elements coincidents.

¹⁷ Citat a Kaya, 2017:54.

sobre el programa per Atenes, portaveu del partit neonazi grec Alba Daurada, és extremadament representatiu d'aquestes dos últimes idees:

"(...) S'invertiran fons públics per ajudar els atenesos, no per ajudar els immigrants il·legals, ni als pakistanesos, ni als afganesos, ni a cap dels que venen a Grècia a cometre delictes. Permeteu-me aclarir una cosa pel que fa als immigrants il·legals: ells no són els nostres enemics. (...) Els nostres enemics són els polítics delinqüents i mentidors que han signat acords il·lícits amb la Unió Europea, que ara dirigeix el nostre país. Aquests polítics traïdors, contraris a l'interès del poble i de la Pàtria, són els nostres enemics" (2014)¹⁸

Tenen especial preocupació en la protecció de la cultura i identitat nacional, i veuen l'augment de la diversitat com una amenaça dels valors tradicionals, basant-se en la utopia d'una nació *pura*. Així, són partits que fomenten polítiques d'exclusió a comunitats migrants i minories i apel·len a conceptes com la tradició, el passat, el colonianisme, la memòria o la identitat. A més, la particularitat europea sobre la immigració és que hi ha una hostilitat especial cap a les comunitats musulmanes ja establertes¹⁹, que se les considera contràries als seus valors nacionals. En termes econòmics, la immigració és concebuda com un paràsit que s'aprofita del sistema de l'Estat del Benestar i es consideren una càrrega econòmica²⁰. El sentiment antiimmigració interactua amb l'oposició a la globalització²¹, també tret característic d'aquesta dreta, ja que la immigració es veu com una conseqüència inevitable de la globalització econòmica. Un simpatitzant d'Alternativa per Alemanya resumia el que s'acaba d'explicar de manera molt clara, on a més apareix l'element d'EEUU com a model a seguir (Kaya, 2017:58):

"AFD està a favor d'enfortir els nostres interessos nacionals, amb el que s'acabaria amb aquesta mania de la globalització. Cal limitar la immigració a Alemanya i a Europa en general. El que proposa AFD és que siguin els interessos alemanys els que centrin la política, i no els interessos d'altres estats-nació. En concret, s'hauria de fer exactament el mateix que fan els Estats Units actualment: prioritzar els seus propis interessos nacionals, cosa perfectament lícita"²²

Així doncs, aquesta ideologia explota el fenomen de la immigració i la multiculturalitat que aquesta porta, per categoritzar-la com a amenaça per a la supervivència de la pròpia nació. La diversitat és vista com un element que trenca la identitat nacional i la seguretat econòmica. En definitiva, es culpa al multiculturalisme de "desnacionalitzar la nació propia y de descodificar a su propio pueblo" (Kaya, 2017:61). Fet que es retroalimenta amb la ja mencionada por a la pèrdua de seguretat i a l'augment de la violència (Arango et al. 2017:14). És important recalcar que l'extrema dreta no fa distincions entre immigració nouvinguda i comunitats de segones o terceres generacions ja establertes (que per tant ja no

¹⁸ Transcripció pròpia del discurs d'Ilias Kasidiaris a un míting per les eleccions municipals d'Atenes al 2014, extret de youtube: [\[https://www.youtube.com/watch?v=2T6DscxDe-o\]](https://www.youtube.com/watch?v=2T6DscxDe-o)

¹⁹ En una investigació duta a terme per Goodwin, Raines i Cutts entre Desembre de 2016 i Gener de 2017 a diversos països, es va fer una enquesta en la que es preguntava si s'hauria de frenar la immigració procedent de països de majoria musulmana. Una mitjana del 55% va respondre afirmativament. Concretament, el 71% dels polonesos, el 65% dels austríacs, el 64% dels hongaresos i belgues, el 61% de francesos, el 58% dels grecs, el 53% dels alemanys i el 53% dels italians (Kaya 2017:56).

²⁰ Tanmateix, no s'ha volgut caracteritzar aquests partits en funció del model econòmic que promouen ja que no s'ha considerat rellevant per aquest estudi, a més de què no hi ha un únic model que aglutini tots els partits. De fet, Mudde (2007:119) argumenta en un capítol titulat "It's not the economy, stupid!" que tot hi que tradicionalment s'ha associat el neoliberalisme econòmic amb els partits populistes d'extrema dreta, aquest tipus d'economia neoliberal no representa un element definitori en els programes d'aquests partits, ni comparteixen un programa econòmic col·lectiu i coherent. Perquè, a banda de què no tots els partits aposten per aquest model, el programa econòmic suposa un tret secundari en la ideologia dels mateixos, i també pels seus votants. Més aviat, passa que "(...) populist radical right parties use their economic program to put into practice their core ideological positions (nativism, authoritarianism, and populism) and to expand their electorate."

²¹ Definint globalització de la següent manera: "Globalisation today implies at least two distinct phenomena. First it suggests that many chains of political, economic and social activity are becoming world-wide in scope and, second, it suggests that there has been an intensification of levels of interaction and interconnectedness within and between states and societies." (Held 1999:340 citat a Mudde 2007:185)

²² Entrevista a un baró de 49 anys, impressor de professió, de Dresden, Alemanya, 10 d'abril de 2017. Traducció pròpia.

són persones migrants); així que quan aquí ens referim al terme immigració s'ha de tenir en compte que en l'imaginari d'aquesta ideologia també en formen part aquestes comunitats.

I com s'ha dit, Kaya reitera que entra en escena l'islamofobisme²³, que si bé el sentiment de rebuig cap a la immigració és general, es materialitza en immigració (o comunitats ja establertes) musulmanes, recolzant-se en els múltiples atemptats jihadistes que hi ha hagut a ciutats europees, però també en les atrocitats que s'han comés a altres indrets del món per Al Qaeda, Estat Islàmic o Boko Haram, i que suposadament amenacen el patrimoni europeu davant un possible califat islàmic. Als Països Baixos, Geert Wilders, del Partit per la Llibertat (PVV), calificava l'islam d'"ideologia del dimoni" que pretenia continuar amb l'estratègia d'immigració massiva amb l'objectiu de convertir Europa en *Eurabia*, una Europa islàmica

24

Finalment, aquesta dreta també es caracteritza per ser euroescèptica, sent la Unió Europea percebuda com una amenaça per la sobirania nacional (Mudde, 2007:190). Aquest sentiment antieuropeista també es comparteix des de les esquerres, que s'agreuja quan la percepció és que els dirigents de la UE no han sabut fer front a la crisi financera iniciada al 2008 (Kaya, 2017:66). La francesa Marine Le Pen, de l'Agrupació Nacional (fins al 2018 denominat Front Nacional) va dir fa dos anys en un míting que si era elegida presidenta de França la Unió Europea moriria. Continuant amb el mateix discurs va dir que també seria la fi de la "globalització salvatge" i el "desenmascarament del multiculturalisme".²⁵

Tornant a la definició que elabora Poulantzas sobre feixisme, podríem dir que ens és útil ja que conceptualment contribueix molt a definir el fenomen de l'extrema dreta en quan a la ideologia que hi opera, sempre tenint en compte les particularitats del moment actual, aquí exposades. Tanmateix resulta més actual la definició de Sousa Santos (2019:54) sobre feixisme, que, conscient que contràriament als feixismes històrics del segle XX l'Estat és formalment democràtic, afirma que vivim en societats políticament democràtiques però socialment feixistes²⁶; "Fascistas son las formas de sociabilidad basadas en la desigualdad y la discriminación que el Estado no aborda de manera efectiva o de las que es cómplice activo".

Per acabar m'agradaria fer un incís. Ivarsflaten (2008) exposa en un estudi quin és el factor que uneix els partits populistes d'extrema dreta en l'Europa Occidental. Considera tres models de mobilització de queixes; sobre els canvis en l'economia, sobre la política elitista i corrupta i sobre la immigració. Bé doncs, arriba a la conclusió que els partits que tenen èxit electoral són aquells que apel·len a la qüestió de la immigració, per sobre dels altres dos factors considerats (que poden o no contribuir a l'explicació del vot, segons el país que es miri). Demostra que només aquesta qüestió era constantment apel·lada per tots els partits que han triomfat. Sobre la pregunta, quina és la demanda que uneix a tots els partits populistes de dreta, diu l'autora; "the answer is the grievances arising from Europe's ongoing immigration crisis." És a dir, l'eix central que caracteritza l'extrema dreta és el de l'oposició a la immigració, i d'aquí se'n desprenen la resta.

²³ L'autor proposa el terme islamofobisme enlloc d'islamofòbia perquè afirma que el primer pressuposa que la por a l'islam és inherent, mentre que el segon implica que aquest temor és quelcom inventat per aquells que tenen interessos en recrear aquest estat de por o fòbia.

²⁴ Extret del discurs que Geert Wilders va pronunciar durant el seu judici el 2011 conegut pel títol "The lights are going out all over Europe", extret de youtube: [<https://www.youtube.com/watch?v=0pfElaI2iS4>]

²⁵ Veure *La Vanguardia* (2017): [<https://www.lavanguardia.com/internacional/20170326/421215589199/marine-le-pen-dice-que-la-ue-morira-si-es-elegida-presidenta-de-francia.html>]

²⁶ Cal dir que el terme "feixisme" l'utilitza en un sentit metafòric que fa referència a un cert règim social, a un "fenómeno plural y heterogéneo consecuencia directa de la profundización de la exclusión social, la miseria y la desigualdad bajo el dominio de la globalización neoliberal" (Sousa, 2019:53)

Finalment m'agradaria afegir dos apunts. El primer és que són partits que han guanyat simultàniament popularitat en l'última dècada. La majoria d'ells són molt recents²⁷, tot i que alguns ja es van crear des dels anys vuitanta, amb l'excepció del Partit de la Llibertat d'Àustria fundat al 1954. La qüestió però, és que és ara que guanyen força. I el segon és que, a banda de compartir les característiques comunes que he exposat, també hi ha evidències de que mantenen una certa comunicació entre ells que fa que puguem parlar d'un moviment en xarxa que s'estén; el fenomen de l'auge de l'extrema dreta a Europa. Són múltiples les reunions entre aquests partits per donar-se suport o establir fronts comuns com per exemple la de l'espanyol Vox i el polonès Llei i Justícia, que governa actualment, en una trobada on es van intercanviar visions compartides com “un rechazo al modelo federal hacia el que se encamina la Unión Europea que supone la pérdida de la soberanía nacional” i “el común interés en frenar el proyecto de modelo europeo que pretende implantar y liderar Macron y que se ve como una amenaza contra las naciones europeas”²⁸ o fins i tot aliances per combatre la Unió Europea com per exemple la de Salvini (Itàlia) i Le Pen (França) on a l'octubre de 2018 llançaven un “front de la llibertat” on prometien una revolució a les eleccions europees de 2019. En la mateixa trobada Le Pen va assegurar que els dos líders treballen des de fa temps per un “projecte per a una nova Europa”²⁹. També, grups prèviament ja formats com el de Visegrád (Hongria, Polònia, Eslovàquia i República Txeca) que uneixen forces per combatre la UE rebutjant, per exemple, les quotes de migrants³⁰.

IV. L'auge de l'extrema dreta: Explicacions teòriques sobre les causes

Tot seguit s'analitzaran les diferents explicacions sociològiques al fenomen i es tractarà de demostrar, en base al que s'ha exposat anteriorment, quines són les teories que encaixen més amb l'actual fenomen en base a la pregunta formulada, i quines les més secundàries. D'entrada es farà una revisió crítica d'aquelles explicacions teòriques menys recents que han quedat obsoletes com a explicatives del fenomen actual. L'anàlisi continuarà donant una visió integrada a través del diàleg entre diferents autors, sempre aportant noves dades actualitzades.

IV.1. La revisió: Qüestió de percepció

Eatwell (2003) organitza les teories en funció de la demanda de partits populistes d'extrema dreta, és a dir, aquells arguments que se centren en el camp de cultiu que ha d'haver per a què aquests partits creixin (desenvolupaments socioeconòmics com el ràpid canvi social, l'impacte de la immigració o l'atur), i en funció de la oferta que hi hagi, és a dir les estructures d'oportunitat polítiques que fan que aquests partits arribin a la ciutadania i acabin *de facto* apareixent. En aquí es posarà el focus en les del primer grup.

La gran teoria macro³¹ és la de les crisis³². Mudde (2007) afirma que el concepte presenta deficiències d'operacionalització (què constitueix una crisi i què no?) però que això no el porta a rebutjar per complet la

²⁷ Veure Taula 1 de l'Annex.

²⁸ Veure *Vox Noticias* (2019):

[<https://www.voxespana.es/noticias/el-partido-de-gobierno-en-polonia-ley-y-justicia-desea-exito-electoral-a-vox-20190320>]

²⁹ Veure *Europa Press* (2018):

[<https://www.europapress.es/internacional/noticia-salvini-le-pen-lanzan-frente-libertad-prometen-revolucion-europeas-2019-2018-1008130505.html>]

³⁰ Veure *BBC* (2018): [<https://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-42879957>]

³¹ Mudde les subclassifica per tres grans tipus, les explicacions macro, meso i micro. En aquí ens centrarem principalment amb la primera ja que les micro, tal com el mateix autor argumenta, es basen en l'assumpció que l'electorat és homogeni i tracten de captar i definir *el* votant d'extrema dreta, quan l'evidència mostra que no existeix. I també perquè el nivell meso (que fa referència als grups en els que s'adquireixen coneixements i normes com la família o l'escola) està bastant abandonat acadèmicament i manquen estudis empírics. Les explicacions macro en canvi, tenen el potencial de ser capaces d'explicar fenòmens molt similars però en escenaris diversos, com és el nostre cas.

³² Tot i que aquí només ens centrarem en la teoria que gira en torn les crisis econòmiques, val a dir que l'autor amb el terme crisis també inclou les polítiques, que aquí no tractarem en profunditat.

teoria. L'argument de la crisi econòmica es basa en què el suport a l'extrema dreta ve dels que d'alguna manera han perdut en la competició pels recursos escassos o d'aquells que s'han vist afectats per algun tipus de privació (Eatwell, 2003:56). I si a això li afegim una recessió econòmica, l'efecte es multiplica fent que popularment s'ha associat la crisi financera global amb l'ascens dels extremismes de dreta. En aquí però, es defensarà que no és un factor explicatiu troncal. Si mirem els països nòrdics o de l'Est d'Europa, no han passat per una crisi econòmica tan marcada com l'Europa continental i en canvi, això no ha frenat l'entrada dels moviments populistes d'extrema dreta. És més, Polònia i Hongria representen els països que han obtingut més percentatge de vots i dels pocs que han arribat al govern. Prenem el cas de Polònia; Owczarek (2017:39) afirma que el creixement del PIB per càpita ha estat el major d'entre tots els països postsoviètics i que no hi ha hagut un any de contracció econòmica durant la crisi econòmica de 2008. Això confirma que la prosperitat econòmica per si sola no impedeix que aparegui la retòrica populista. Segons Owczarek, van ser un lideratge polític intel·ligent i una retòrica ben afinada el que va garantir l'èxit de Llei i Justícia. Un dels punts que va mobilitzar l'extremisme és el rebuig a la política de quotes de refugiats obligatòries de la Comissió Europea per a cada Estat membre. El mateix va passar amb Hongria, on la onada migratòria a través de la ruta dels Balcans va ser utilitzada pel govern de Fidesz per acusar la UE de convidar més immigrants amb els plans de reubicació obligatoris (encara que no s'acabessin complint) arribant a convocar al 2016 un referèndum sobre la política de quotes (Feledy, 2007:46).

I això porta a parlar de l'*ethnic backlash*, o la resposta ètnica negativa, continuant amb la classificació de Mudde. Aquesta teoria senta les bases en el fet que l'extrema dreta sorgeix principalment com a resposta defensiva a una amenaça ètnica percebuda per part de la majoria de la població. Segons Mudde, les principals amenaces es troben en els immigrants no-europeus, en el cas de l'Europa Occidental, i en les minories ètniques europees, en el cas de l'Europa Oriental. Tot i que això encara té una certa vigència, és necessari ampliar i actualitzar aquesta informació a la situació actual. El cas és que alguns països de l'Europa Occidental també rebutgen la immigració comunitària i no fan distinció entre una i l'altra, com és el cas de l'UKIP britànic³³. I al seu torn, els països de l'Europa Oriental també s'oposen a la immigració no europea, majoritàriament refugiats a través de la ruta dels Balcans.

La teoria continua exposant que, així com d'una banda a l'Europa Oriental, sobretot en els primers anys de postcomunisme, la força política dominant era apel·lar al nacionalisme ètnic, de l'altra a l'Europa Occidental, l'extremisme de dretes s'explica per una amenaça percebuda sobre el fenomen de la immigració en massa. Mudde fa una crítica a aquesta teoria ja que diu, les investigacions empíriques que s'han fet al respecte han produït resultats contradictoris (Mudde, 2007:212). Per demostrar això aporta tres taules per veure la correlació entre dues variables:

- *Nombre de sol·licitants d'asil i Èxit electoral* de partits populistes d'extrema dreta per país (1989-1998)
- *Nombre de refugiats per 1,000 habitants i Èxit electoral* de partits populistes d'extrema dreta per país (1999-2003)
- *Diversitat ètnica i Èxit electoral* de partits populistes d'extrema dreta per país a Europa Oriental (1990-2005)

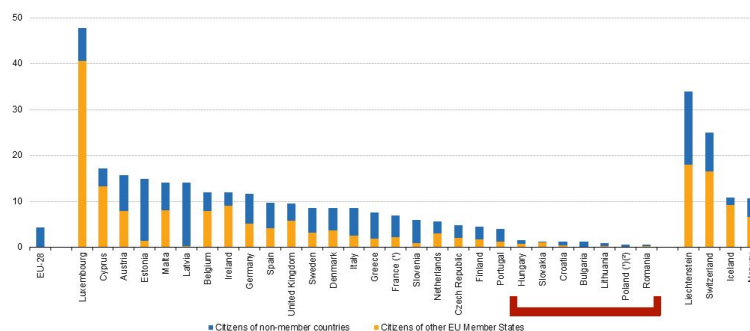
De l'anàlisi de les tres taules conclou que no hi ha una clara relació de les variables estudiades amb l'èxit electoral d'aquests partits. En efecte, el problema és que l'autor selecciona variables objectives per explicar un problema de percepció. Tal com diu la teoria que ell mateix defineix, la qüestió gira entorn una amenaça *percebuda* per la majoria de la població, i tal com mostra l'evidència³⁴, per a què això es doni no és necessari que existeixi *de facto* un número alt de sol·licitants d'asil, un nombre alt de refugiats o una àmplia diversitat ètnica. Fent una ullada ràpida a la següent gràfica extreta de l'Eurostat, que mostra la proporció

³³ Veure *El Mundo* (2015): [<https://www.elmundo.es/internacional/2015/03/04/54f74ebb22601d891f8b456d.html>]

³⁴ Eatwell ja assenyalava el 2003 que, contràriament a la creença que el vot anti-immigració es concentra en àrees en les que precisament es concentren més immigrants, aquesta connexió no és necessària. Posava l'exemple de què al Regne Unit l'extrema dreta havia estat relativament dèbil en contrast amb la concentració significativa d'immigració en zones urbanes, i en canvi l'extrema dreta podia inclús enfortir-se en zones on la immigració fos escassa (2003:50).

d'immigrants per país en funció de si són comunitaris o no, veiem com els països que estan a la cua³⁵ (que han estat marcats en vermell), és a dir els que reben menys immigració, tenen precisament una àmplia presència de l'extrema dreta que explota reiteradament el recurs antiimmigració.

Figura 3. Quota de població resident que no té la nacionalitat, 1 de gener de 2018 (%)

Font: Eurostat

Prenem per cas el neonazi KOTLEBA d'Eslovàquia; el seu líder apareixia en cartells de campanya amb l'eslògan "Stop Immigrants!"³⁶, o bé el ja conegut Fidesz amb la polèmica campanya similar a l'anterior on es mostrava una multitud de persones refugiades sota un rètol que deia "Stop"³⁷. En canvi l'evidència mostra que són uns dels països amb menys nombre de sol·licitants d'asil; les xifres revelen que els països de destinació principals són Alemanya, Itàlia i França.³⁸

Això ens porta a la conclusió que no és massa rellevant quina és la immigració real que hi ha en un país, sinó com aquesta es percep per la població. Ara el que caldrà esbrinar és com es construeixen aquestes percepcions. Perquè de fet ja ho diu Santamaría (2002), en un article on desmenteix la creença extesa entre certs acadèmics de què les actuals migracions internacionals són la causa del resorgir del nacional populisme i el racisme, establint un vincle causal que diu, legitimen l'exclusió. És per això que aquí es proposa analitzar la manera com es problematitzen aquestes, per veure la representació de l'immigrant com un problema o amenaça. Recapitulant, es constata que la teoria de les crisis econòmiques són més aviat secundàries per explicar l'extremisme de dretes, i és la percepció dels fluxos migratoris el que resulta ser factor més explicatiu. En els següents apartats es desenvoluparà en profunditat aquesta idea.

Tornant a la classificació de Mudde (2007), el que fa és, veient com els factors de la *demand-side* (fins ara exposats) són necessaris però no suficients per explicar l'auge d'aquest extremisme, exposa la *supply-side* i fa una llista de factors que hagin pogut influenciar en l'entrada o la persistència d'aquests partits en el panorama polític. Els divideix en dos subtipus. Per una banda els interns, és a dir aquells que depenen directament del partit com poden ser una *ideologia* que marqui una distància amb formes d'extremisme passades com el nazisme, un *lideratge* polític fort i carismàtic o la *organització* interna del partit. I per l'altra els externs, és a dir aquells *contextos institucionals* com els sistemes electorals que limiten o faciliten l'accés de nous partits, els *contextos polítics* en les arenes electorals o els *contextos culturals* nacionals que propicien el sorgiment de determinades ideologies. No obstant, Mudde no dona una explicació integrada de la UE en conjunt, sinó explicacions particulars de cada estat membre³⁹. En aquí mantindrem la tesi que aquestes variables per si soles no expliquen l'èxit simultani de l'extrema dreta a (quasi) tota Europa. Reconeixent que aquests factors hagin ajudat a donar empenta a aquesta ideologia i sabent que

³⁵ Exceptuant els quatre últims, que no formen part de la UE i per tant no són objecte d'estudi.

³⁶ Veure BBC (2016): [<https://www.bbc.com/news/world-europe-35739551>]

³⁷ Veure The Journal (2018): [<https://www.thejournal.ie/hungary-election-3946969-Apr2018/>]

³⁸ Veure Gràfica 4 de l'Annex.

³⁹ Això es deu, segurament, perquè el 2007 el fenomen del qual parlem encara no havia eclosionat, tal com mostra la següent afirmació que constata un pronòstic no del tot encertat: "The even more obvious problem is that we are not, whatever newspaper and antifascists claim, experiencing a Europe-wide populist radical right wave of electoral success" (Mudde, 2007:207)

possiblement si miréssim amb lupa cada estat podríem reconèixer algun líder carismàtic, un sistema electoral procliu o una oportunitat política ben aprofitada, no deixen de ser variables que responen a un context determinat. El que és rellevant però, és que el factor comú determinant de totes elles és que han sabut transmetre una imatge de l'*altre* com a amenaça amb molt d'èxit. La pregunta que cal plantejar-se és si aquesta imatge s'ha construït des de l'extrema dreta, o es una construcció que té uns orígens històrics concrets i els partits extremistes han sabut com mobilitzar. En el següent apartat s'explorà la segona opció.

IV.11. La construcció Europea

Un cop feta aquesta revisió, cal ampliar la mirada i procurar oferir una explicació més completa. La filòsofa hongaresa Ágnes Heller (2019) analitza per què al seu país natal ha triomfat la tirania, tal com ella l'anomena, d'Orbán; encara que es podria aplicar aquesta reflexió a la resta de països postsoviètics. Situa l'arrel del problema al fet que des de la primera guerra mundial, la identitat dominant a Europa ha estat la de l'estat-nació, fonamentada no pas en base a la nacionalitat, sinó a l'ètnia. La idea és senzilla; Orbán es dirigeix a l'ètnia hongaresa, que considera superior a la resta i ofereix vetllar per la protecció de la cultura tradicional, la defensa de l'esplendorós passat i els interessos del *verdader* poble. En aquest context, l'anomenada "crisi" de refugiats va emergir com una oportunitat perfecte; es va construir un imaginari de l'immigrant, o més aviat, de les denominades "hordes" d'immigrants, com una amenaça pels valors cristians i la cultura i tradició pròpies, així com també per a la seguretat del país ja que augmentaria la violència cap a les dones i els atacs terroristes⁴⁰. Orbán apareixia salvador de la invasió d'immigrants, tot i que ningú n'havia vist cap.

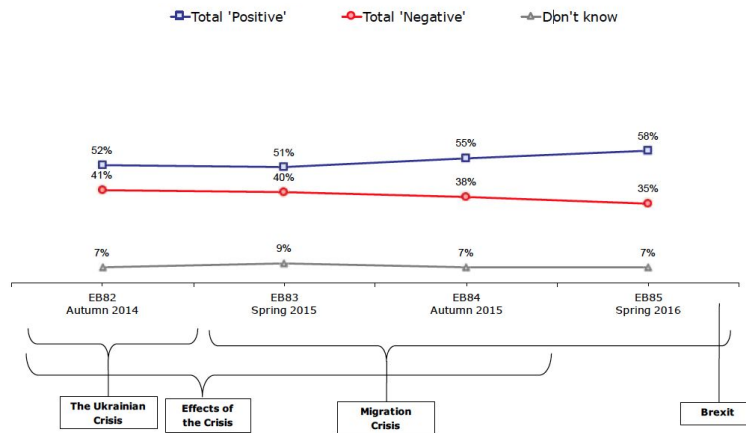
De manera similar ha succeït als països nòrdics, on el nacionalisme i el nativisme han tingut un paper central en les articulacions d'aquests partits (Herkman, 2017). Molt encertat és l'anàlisi que fa la finlandesa Suvi Keskinen (2018), quan afirma que en les societats nòrdiques les identitats nacionals han estat construïdes entorn una *self-evident white norm* i entorn l'excepcional èxit de la igualtat de gènere. Afirma que la comunitat nacional "is imagined as gender equal, tolerant towards sexual minorities and committed to strong work ethics that upholds the welfare state - constructed against notions of 'bad patriarchies', intolerance and welfare dependency projected onto the bodies of migrants and racialised minorities." (Keskinen, 2018:158). I és aquest nacionalisme excloent, aquest "taken-for-granted whiteness", al cor de la identitat nacional finlandesa d'un racisme de llarga tradició, que expliquen en part l'auge dels sentiments antiimmigració. L'acadèmica continua fent una crítica al popularitzat terme *crisi de refugiats*, quan en realitat es tractaria d'una crisi de l'hegemonia blanca. La crisi, és a dir la ruptura de l'ordre social, va ser més aviat autoproclamada pel pànic generalitzat que es va formar a l'esfera pública producte del temor racial i de gènere. En un país on ja hi havia prèviament una crisi marcada per les polítiques d'austeritat i les retallades en serveis públics, aquesta crisi va desencadenar fàcilment.

Però encara ens diu més la següent gràfica, que resulta extremadament reveladora perquè evidencia el sentiment majoritàriament negatiu cap a la immigració no comunitària, i sobretot, el fet que és una constant; si l'inici de la crisi migratòria es dona a la primavera del 2015, el sentiment anti immigració ja hi era prèviament i sembla que aquesta "crisi" no influeix ni de manera positiva ni negativa cap al canvi de percepció dels ciutadans europeus. El 2016 només era vista de manera positiva per quatre països.⁴¹

⁴⁰ El 2016 es van veure cartells governamentals amb eslògans com "Sabies que des que va començar la crisi migratòria l'assetjament a dones a Europa ha augmentat dràsticament?", "Des del començament de la crisi migratòria, han mort a Europa més de 300 persones com a conseqüència d'atacs terroristes" o "Els atacs de París van ser perpetrats per migrants". Veure Ctxt (2016): [<https://ctxt.es/es/20161109/Firmas/9415/Hungria-gitanos-refugiados-mujeres-Viktor-Orban.htm>]

⁴¹ Veure Gràfica 8 de l'Annex.

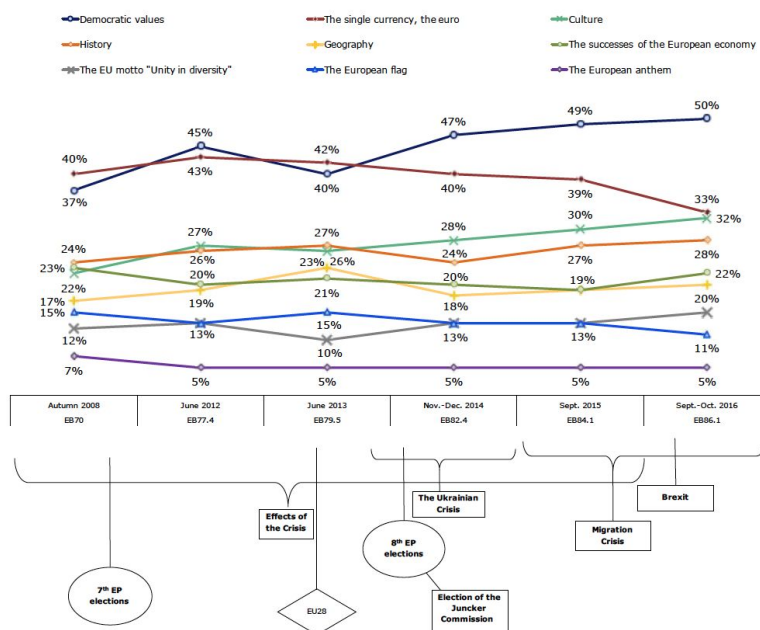
Figura 4. Evolució dels sentiments (negatius/positius) que evoca la immigració no comunitària (% 2014-2016)

Font: Informe de l'Eurobaròmetre, 2016.

Això posa de relleu que la construcció social i política de l'immigrant com a amenaça no apareix amb la crisi migratòria sinó que ja hi era prèviament. Ara bé, com ja s'ha dit, aquesta imatge negativa en torn l'immigrant no és quelcom inherent en les societats sinó que, en el cas europeu, té uns orígens clars i àmpliament estudiats. És el que veurem a continuació.

Primerament es fa necessari parlar del “mirall eurocèntric” del que parla Boaventura de Sousa Santos (2019), en el que ens mirem habitualment i del qual cal travessar, fent referència al mirall de l'Àlicia de Lewis Carroll. Argumenta que ens mirem en una imatge de l'Europa triomfant de la modernitat occidental, líder del progrés i del predomini de les idees i dels pensadors europeus consagrats com a veritats universals, a expenses de considerar els conceptes i els valors de les societats no europees i no occidentals subdesenvolupades, atassades o perifèriques. Aquesta és la principal premisa del que s'anomena eurocentrisme, ideologia que “gira en torno a los logros y la superioridad de Europa, basada en un tipo de racionalidad que niega la validez de otro tipo de saberes, pues se tiene la visión de Europa como el acontecimiento fundacional de la historia mundial, cúspide de la humanidad y motor del desarrollo” (Sousa i Aguiló, 2019:39). La qüestió és que aquest mirall deixa a l'altre en una posició subordinada, ja que, segons argumenta l'autor, va ser construït per tal de justificar i reproduir el nostre poder, concretament beneficiant als homes blancs, heterossexuals i propietaris. En la mateixa línia, Manuel Castells (2019), apunta que la identitat europea està en construcció, i per això encunya el terme d'*identitat projecte*, és a dir, “la voluntad colectiva de una existencia común y de instituciones que la representen a partir de valores en los que la mayoría de los ciudadanos europeos se sienten reconocidos” (2019:66). Fent un repàs dels tractats comunitaris, constata que els valors que predominen són els de la llibertat, la defensa de la dignitat humana, la igualtat i la defensa dels drets humans. En definitiva, els valors democràtics. I de fet, si consultem l'Eurobaròmetre trobem una gràfica que ens confirma que els valors democràtics són l'element més preponderant que identifica la identitat europea:

Figura 5: Evolució dels elements que es consideren més significatius de la identitat Europea (% , 2008-2016)

Font: Informe de l'Eurobaròmetre, 2016.

Aleshores, en la mesura que assumim i practiquem aquests valors, seríem europeus. Però diu Castells, aquests valors en realitat són universals i dins d'Europa s'han negat institucionalment en ocasions passades; per què haurien de ser específicament europeus? Castells raona que potser es tracta de la manera en què ens referim a aquesta civilització, o en què ens mirem amb termes de Sousa, presumptament superior a la resta per la major capacitat de poder que ha tingut històricament. S'ha pretès que aquests valors suposadament fundacionals d'Europa han civilitzat (i per tant, colonitzat), la resta del món. I és així com s'entra en dinàmiques de racisme cultural, justificant la conquesta d'altres pobles sota la idea del xoc de civilitzacions. És per això que Castells defensa un projecte europeu que més que pressuposar aquests valors, els construeixi. En aquest context, Sousa i Aguiló reflexionen sobre el retorn d'un colonialisme no resolt. Aquesta comunitat política anomenada Europa ara es troba amb unes segones generacions de migrants a les que no està disposada a incloure en el contracte social. O bé respon amb l'enduriment del control de fronteres, el reforç de les polítiques de seguretat i les deportacions a Turquia davant la crisi migratòria del Mediterrani o la crisi de refugiats de la guerra de Síria. Afirment que això no és més que el reflex de la incapacitat de desprendre's de la pulsio colonial, i també de la dificultat de recordar el passat colonial, com a maquinària d'exclusió de la qual encara no s'han resolt els seus efectes i que explica l'arribada d'immigrants (Sousa i Aguiló, 2019:117-29).

I és que els països d'origen d'aquestes migracions no són aliens a la història d'Europa, al contrari, molts d'ells van ser països colonitzats o van estar subjectes a les potències de l'imperi europeu. Com per exemple migrants afgans, somalis, sudanesos o sirians. És al que apunta la sociòloga Gutiérrez quan afirma, recolzant-se en clàssics com Du Bois, que el racisme no només va ser exportat als territoris ocupats, creant un sistema de poder eurocèntric, que assentava les bases d'una nova estructura de control de la força de treball, sinó que ja existia prèviament a les societats europees⁴²; "Racism is not an exception to European modernity but is at its very foundation" (2018:21). És a dir, aquesta matriu transcendeix els orígens colonials en què es va crear i perdura, reflexant avui en dia els efectes d'un colonialisme no resolt.

⁴² "The differentiation between citizen and non-citizen (alien and others) - which regulates access to the labour market, education, political participation, the health system, media, and cultural representation - was established in colony and metropole alike" (Gutiérrez 2018:21)

Hem estat parlant d'una comunitat europea i s'ha mencionat una *identitat projecte*. Significa això que podem parlar d'una identitat europea? Pot ser que les claus es trobin en la manera com construïm aquesta identitat, en oposició a l'altre? A continuació s'explorarà aquesta via.

Per començar i tornant a Castells (2019) cal assenyalar que les identitats col·lectives requereixen una adhesió activa que es construeix mitjançant la pràctica social. No són preestablertes, i d'això en depèn el sentiment de pertinença a les mateixes. Si allò que ens defineix és quelcom extern a un mateix, que no sentim propi, la identitat serà dèbil. Això és important perquè segons diu el sociòleg espanyol, l'origen de bona part dels problemes que afronta la UE es deu a que la identitat europea és feble. La Gràfica 6 de l'Annex mostra com al llarg dels últims anys, el sentiment de pertinença a la Unió Europea mai ha superat el 56% dels enquestats, a diferència del sentiment de pertinença al propi país, que gira entorn el 90% (Gràfica 7). Castells continua afirmant que no és que hi hagi un rebuig explícit a la identitat europea, si bé aquesta es replanteja quan no només s'han d'assumir drets, sinó també obligacions, com per exemple, assumir la quota de persones refugiades per països. I els conflictes afloren quan uns estats membre han de prendre decisions en benefici d'altres. Per exemple, les ajudes a països que degut a la crisi econòmica necessitaven fons, van generar resistències per part dels països rics, que sentien que part dels seus recursos s'estaven dedicant a quelcom que no sentien propi. I també el sentiment d'humiliació i rebuig a les condicions imposades per part dels països destinataris (en termes de Sousa, això ho esmenta dient que hi ha desigualtats estructurals en quan a països amb superàvit i països deficitaris).

L'origen de les identitats són les pràctiques comunes, i això, entre d'altres criteris que creen una identitat, no existeix a la UE. És per això que es fa difícil que els interessos de les fortes institucions europees es sentin com a propis, afirma Castells “¿Por qué sacrificarnos cuando toca en función de las necesidades de otros que no son *nuestros* (la frontera clave de la identidad)? ¿Por qué con estos humanos y no con los niños hambrientos de África? Y si extendemos la solidaridad a otros ámbitos, ¿quiere decir que tenemos una identidad común con ellos?” (2019:66). Això va de fet, molt lligat amb el dèficit democràtic que travessa la Unió. Tal com destaquen Sousa i Aguiló (2019:199), la única institució electa és la del Parlament i sobre la resta la ciutadania no té capacitat d'influència. A tot plegat se suma el fet que la sobirania de cada estat membre es veu restringida per organismes supranacionals no electes, com poden ser el Banc Central Europeu o la Comissió Europea.

Castells conclou que, donat que sense una identitat europea més o menys forta és difícil que la UE perduri, el que cal és multiplicar les pràctiques comunes, a base d'incentivar uns valors i institucions comunes ben arrelades, ja que diu, l'ascens de moviments ultranacionalistes i antieuropeistes neix a arrel del sentiment d'alteritat fruit de la inexistència d'una cultura compartida. Hem vist que la feble identitat europea i el dèficit democràtic existent és un factor important a l'hora d'explicar el fracàs d'aquesta comunitat i, per tant, l'auge de forces xenòfobes. Però es tracta només d'un tema identitari o també existeix una base material que el sosté i li dóna empenta? Si la qüestió fos sentar les bases per a una identitat comuna europea, per què no han sorgit governs xenòfobs abans? O, dit d'una altra manera, quins són els elements que convergeixen en les últimes dècades i que possibiliten aquest fenomen?

IV.III. La base material

Saïd Bouamama posa el focus en el que considera la base material del fenomen: la liquidació dels països de l'Est fa poc més de dos dècades. Explica que el fet que existís una alternativa socialista funcionava com a mena de “regulador” al capitalisme: “El capitalisme no podia fer el que li vingués de gust, perquè sempre es podien comparar els drets socials de tots dos sistemes. Però aquella desaparició va trastocar les correlacions de força a cada país i vam poder assistir a una regressió social sense precedents.” (Bouamama, 2018:53)⁴³. En quant aquesta alternativa va desaparèixer però, sectors sencers de la societat es van desestabilitzar, i això pot generar potencials corrents revolucionàries o reaccionàries. Segons Bouamama,

⁴³ Extret de l'entrevista al sociòleg en el llibre “El mundo según Trump”, traducció pròpia.

les primeres no es van donar perquè l'esquerra segueix sent dèbil, i això ha estat aprofitat per les segones. El sociòleg francès aposta per un anàlisi de classe i argumenta que la classe obrera no només s'ha empobrit amb la globalització, sinó també dividit, ja que ara bona part d'aquesta emergeix de la immigració. Explica que grans partits europeus s'han dedicat a dividir la classe popular entre els blancs i els altres. Així, es perd de vista la perspectiva més col·lectiva i es concentren els esforços i la ira en apuntar contra altres explotats (els no-blancs), en lloc de contra els explotadors. És per aquest motiu que actualment les corrents reaccionàries d'extrema dreta estan tenint èxit, diu: "Dividir els treballadors pel color de la pell o una altra diferència és el mètode més eficaç per impedir la lluita contra l'explotació. Per aquesta raó, en l'actualitat la rebel·lió es torna cap a l'extrema dreta i no cap al camp revolucionari" (Bouamama, 2018:53). És cert que constants referències es fan cap al poble⁴⁴, i sovint aquests partits s'erigeixen com els salvadors d'aquest. S'autoproclamen els únics que defensen els interessos del vertader poble. I aquí està el quid de la qüestió; com a poble, essencialment estan fent referència a l'ètnia nacional originària. En vistes que una nació ètnicament homogènia, en la societat globalitzada actual, és un oxímoron, apel·lar a aquest poble és excloure a bona part de la població i establir una línia divisòria entre els autèntics i els *altres*, els blancs i els *altres*.

Bouamama argumenta que en aquesta divisió també hi han contribuït els mitjans de comunicació, en tant que han fet el tractament de les migracions desconnectant-les de les causes d'aquest èxode. No profunditzarem aquí sobre el paper, sense dubte destacat, dels mitjans de comunicació en aquesta era (siguin afins o no a determinats partits) ja que es considera que caldria fer un estudi en detall, analitzant cas per cas⁴⁵. No obstant, ens quedarem amb dos apunts que assenyala Mudde; d'una banda apunta que tot tipus de partits populistes es poden beneficiar de la sobreexposició mediàtica i de l'altra, molt lligada a la primera, la premisa extesa de que "*any publicity is good publicity*" (2007:252). Potser el que volia dir Bouamama és, justament, que el problema no és l'altaveu o l'atenció mediàtica que se li atorga als partits xenòfobs, sinó el què s'explica del fenomen migratori.

El francès afirma que el sistema està en crisi i que l'extrema dreta té la capacitat de desviar la ràbia cap aquest als immigrants. Això recorda el que alguns acadèmics⁴⁶ ja havien apuntat parlant del terme *boc expiatori*, que veurem a continuació. Però de quin sistema parlem? No volent caure en arguments buits, Sousa concreta i parla de la crisi de la socialdemocràcia. Exposava que a Europa es va optar pel reformisme com a model per aconseguir una societat socialista a través d'una transformació gradual, dins el marc de l'economia capitalista. Però tal com deia Bouamama, això va ser possible gràcies a l'existència del comunisme a l'altra banda del teló d'acer, que amenaçava en guanyar adeptes si no es feien reformes importants de protecció social, de regulació d'impostos progressius o de millora de vida dels treballadors. Un cop caigut el Mur de Berlín, no només va caure el socialisme soviètic, sinó també la socialdemocràcia. A partir d'aquí el neoliberalisme, ara sense cap contrincant, començava la guerra contra l'Estat del Benestar per aconseguir l'hegemonia del capitalisme a nivell global. D'una banda contra les polítiques socials i els serveis públics, i de l'altra contra la fiscalitat alta i progressiva (Sousa i Aguiló, 2019:248). Són el que es coneixen com a polítiques d'austeritat. Els autors afirmen que actualment, aquest model social reformista té poca vigència als països europeus, destacant que al Regne Unit i a Grècia és un complet fracàs, i que té certa intensitat als països nòrdics, tot i que en aquests últims Keskinen matisaria, ja que diu també els han afectat les anomenades polítiques. No significa això que aquest model hagi desaparegut completament, si més no que ha deixat de ser un pla europeu⁴⁷. Constatar que la socialdemocràcia no ha reformat el capitalisme com es preveia provoca indignació entre la població que veu que coses com l'Estat de benestar social, salaris alts o sindicats forts inicialment segures de per si, han deixat de ser-ho tant. I aquesta ràbia es tradueix, "per un

⁴⁴ Exemples d'això són múltiples en els discursos però fins i tot en els eslògans de campanya com el "Au nom du peuple" de Le Pen per les eleccions presidencials de 2017 o bé en els propis noms de partit; *Els Vertaders Finlandesos* o el *Partit Popular la Nostra Eslovàquia*.

⁴⁵ En el seu estudi, Mudde (2007) arriba a la conclusió de què els mitjans de comunicació, tenint en compte que formen una esfera d'institucions molt heterogènies, poden ser "*both friend and foe*" dels partits d'extrema dreta.

⁴⁶ Sousa i Aguiló (2019), Slocum (2017), Colomina (2017), entre d'altres.

⁴⁷ L'autor posa l'exemple d'Alemanya, com a país dirigent de la UE, que mentre internament defensa unes certes polítiques socialdemòcrates, després són les mateixes que simultàniament prohibeix des de la Unió Europea a països del sud de la comunitat.

lado, en voces de protesta, como el 15M en España, la Nuit Debout en Francia o el M5S en Italia, pero también, por otro, en el apoyo social y electoral a la extrema derecha” (Sousa i Aguiló, 2019:252)

Sousa i Aguiló continuen afirmant que això no han estat “danys colaterals” del projecte europeu, sinó que és la conseqüència de les polítiques que la UE ha estat aplicant en les últimes dècades. Fan referència al projecte europeu com a ruïna. Argumenten que el segell del neoliberalisme ha estat marcant la UE durant les tres últimes dècades a partir de l'economia de guerra, del deute i de casino⁴⁸; però sobretot per la tensió inherent amb la qual va néixer el projecte europeu. Aquest va néixer d'una banda com a projecte polític de creació d'una pau duradora, i de l'altra, com a projecte econòmic d'establiment d'un mercat comú europeu. A la pràctica, i sobretot amb la caiguda del Mur de Berlín, consideren que la visió econòmica de mercat s'ha acabat imposant a la política i això va fer que s'imposés, diuen, una dictadura financera que ha anat liquidant les polítiques socials de la socialdemocràcia. Segons els autors: “Al adoptar políticas de corte neoliberal autoritario, lo que está haciendo la Unión Europea es hacer que la extrema derecha crezca y con ello, sembrar las semillas de su propia destrucción, algo que no ha sabido ver” (Sousa i Aguiló, 2019:132)

A priori podríem pensar que això només afecta als països que han patit una major crisi econòmica, però no és del tot així. Nombrosos estudis⁴⁹ de països que no han patit una recessió tan marcada, connecten el factor del discurs identitari exposat en l'anterior subapartat amb el de les polítiques neoliberals iniciades a la dècada dels 90 i el procés de globalització simultani. El cas més significatiu és el dels països nòrdics, pioners en l'Estat del Benestar universal, que ara es preveu difícil de mantenir en un escenari de globalització, on empreses transnacionals i unions supranacionals han guanyat força en detriment dels estat-nació, s'han produït deslocalitzacions d'empreses manufactureres a països amb mà d'obra més barata i la desigualtat d'ingressos ha augmentat, entre d'altres. Tot això ha suposat tot un repte per l'excepcionalitat nòrdica, creant inseguretat arrel de les polítiques d'austeritat, que l'ultra dreta ha sabut mobilitzar en termes d'impossibilitat de mantenir l'Estat de Benestar amb l'heterogeneïtat cultural. Al seu torn, molts votants s'han vist decepcionats amb la classe política tradicional, incapaç de proporcionar un sistema de benestar millorat. També destaca el cas polonès, que com s'ha dit, tot i que la crisi econòmica iniciada al 2008 gairebé no va afectar, el coeficient de Gini va augmentar durant els anys noranta a causa de la teràpia de xoc neoliberal, el nivell d'ingressos continua sent tres vegades inferior a la mitjana europea, abunden els contractes temporals i hi ha una incertesa generalitzada als mercats de treball que ha provocat 2,4 milions d'emigracions cap a països de l'Europa Occidental.

És el que reitera Fukuyama (2019) quan afirma que no tots els votants d'aquests partits són racistes, sinó que més aviat aquestes deslocalitzacions mencionades han produït una gran pèrdua de llocs de treball industrials que no s'ha vist acompanyada d'una protecció als treballadors afectats, moment en el que el polític populista recull aquest malestar i clama “*Això et passa perquè venen molts immigrants, o perquè les multinacionals s'obliden dels teus interessos i se'n van*”⁵⁰. És a dir, tal com diuen Sousa i Aguiló (2019:130), l'extrema dreta instrumentalitza la precarietat neoliberal per tornar el treballador blanc contra el treballador musulmà, refugiat o immigrant, encara més pobre que ell. D'aquest anàlisi se'n deriva que no és tant la crisi econòmica sinó les anteriors i/o posteriors polítiques de tall neoliberal i la incertesa que això genera. En definitiva, el discurs identitari exposat a l'anterior subapartat i el fracàs de la socialdemocràcia exposat en aquest, representen dos factors que plegats expliquen l'auge de l'extrema dreta a Europa.

⁴⁸ Veure “El proyecto europeo como ruina” a *Aprendizajes globales: Descolonizar, desmercantilizar y despatriarcalizar desde las epistemologías del Sur*, per ampliar.

⁴⁹ El-Ahmad (2017), Herkman (2017), Keskinen (2018), Owczarek (2017), entre d'altres.

⁵⁰ Traducció pròpia, extret de l'entrevista a Francis Fukuyama per Amanda Mars, 2019.

V. Cap a la convergència de factors

Ja per concloure, s'ha vist com els trets característics que dibuixen l'extrema dreta europea són: i) l'oposició a la immigració com a eix central que articula la resta; ii) una apel·lació a la protecció de la cultura i la identitat nacional que es veu amenaçada davant un "suposat" enemic extern, la immigració. Aquest enemic es basa en la dicotomia populista dels purs, el *nosaltres*, versus els enemics, que tant poden ser la immigració com l'elit corrupta (en aquest darrer cas l'enemic és intern i el representen els partits tradicionals i la Unió Europea). El rebuig a la immigració es materialitza sobretot en un islamofobisme, que sovint s'orienta cap a les comunitats musulmanes ja establertes, fruit de processos migratoris previs.

L'estructura seguida al llarg d'aquesta recerca teòrica ha estat clau per arribar a les conclusions aquí exposades, ja que a través de cada apartat s'ha anat aprofundint i desenvolupant més, com si de treure capes es tractés, per arribar al moll de l'ós de la qüestió i donar resposta a la pregunta formulada. És així com, un cop identificada l'extrema dreta, s'ha prosseguit a revisar la literatura principalment de Mudde, considerat un dels grans estudiosos de l'extrema dreta europea. Després de la revisió i anàlisi de la seva obra s'ha fet palesa la necessitat d'una explicació teòrica integrada, i no fragmentada per països, que doni una resposta més holística al fenomen que es dona en aquest moment a la Unió Europea. Si bé les consideracions de Mudde poden resultar útils per a la realització d'estudis de cas, no ho són tant a l'hora de fer recerques amb una mirada més àmplia. Tanmateix, la seva revisió ha donat peu a constatar que les crisis econòmiques no són factors explicatius troncats per trobar una resposta a l'auge transversal que ha tingut lloc durant els últims anys. També s'ha posat en qüestió la creença segons la qual les forces xenòfobes sorgeixen quan s'incrementa la immigració, com si es tractés d'un únic factor causa-efecte. Hem pogut constatar que es tracta més aviat d'una qüestió de percepció, i sobretot de com es mobilitzen les percepcions al voltant de la figura de l'immigrant.

És arran d'aquesta constatació que s'ha continuat aprofundint en l'origen d'aquestes percepcions. S'ha demostrat que la construcció social i política de l'immigrant com a amenaça no apareix de sobte amb la crisi migratòria, sinó que és anterior; l'Eurobaròmetre mostra que el sentiment cap a la immigració no comunitària és majoritàriament negatiu i es manté constant abans i després de la denominada crisi. Podem situar l'origen d'això en la manera com s'han cimentat les identitats nacionals dominants o majoritàries a Europa, caracteritzades per un nacionalisme excloent i fundades en un mirall eurocèntric que situa en una posició subordinada l'*altre*, fruit d'un passat colonial que encara té efectes en el present. A més, la feble identitat europea i el dèficit democràtic que travessa la Unió Europea, fan que moltes de les decisions que es prenen a nivell d'UE no se sentin com a pròpies i generin resistències. És el que aquí s'ha anomenat com el factor de *La construcció Europea*.

Tanmateix, la manera com ha estat construïda Europa no explica prou bé per què en els últims anys han sorgit partits xenòfobs; si bé assenta les bases del camp de cultiu necessari per tal que aquests emergeixin. En realitat, aquest factor respon a processos històrics que poc a poc han anat modulant Europa, però un es podria preguntar per què no han sorgit abans. El factor clau el trobem en el que s'ha anomenat la "*base material*" del fenomen. És a dir, partim de què existeix un component identitari d'exaltació de la identitat-nació i de rebuig cap a l'immigrant, que assenta els seus orígens en la pròpia construcció d'Europa. Però aquest, juntament amb la desaparició de l'alternativa socialista i el conseqüent fracàs de la socialdemocràcia, expliquen l'emergència de partits d'extrema dreta. El paper de la immigració ha esdevingut el boc expiatori perfecte per desviar la frustració ocasionada; en lloc de plantejar el debat en termes de la dificultat de mantenir les polítiques socials de la socialdemocràcia en un escenari de neoliberalisme, s'ha plantejat en termes d'impossibilitat de mantenir aquest sistema enmig d'una creixent heterogeneïtat cultural. Perquè l'objectiu d'aquesta tipologia de partits és continuar amb la lògica del lliure mercat, però sense la Unió Europea. És a dir, l'extrema dreta utilitza el malestar ocasionat per les polítiques neoliberals (sovint impulsades per la pròpia UE), però sense qüestionar-les; de manera que confronta i fragmenta la classe popular.

De totes les variables que s'han tingut en compte com a explicatives del fenomen, podem identificar algunes que es donen amb més intensitat en alguns estats que en d'altres. Tot i així, a través d'una mirada global s'han pogut detectar certs punts en comú. Les conclusions d'aquesta recerca aposten per una convergència entre els dos grans factors considerats, però amb un paper destacat del segon. Si bé la manera com s'ha construït la Unió Europea no representa cap novetat, és la base material el que constitueix el punt d'inflexió que activa els mecanismes necessaris per tal que l'extrema dreta emergeixi. En primer lloc, a base de generar incertesa i malestar entre la població i, en segon lloc, atribuint-ne la responsabilitat a les persones immigrades. Per tant, podem concloure que és primordialment la combinació d'aquests dos factors el que dona resposta a l'ascens de partits xenòfobs a la Unió Europea.

Bibliografia

Allport, G. W. 1954. *The Nature of Prejudice*. Boston: Bacon Press.

Arango, Joaquín, Mahía, Ramón, Moya, David i Sánchez-Montijano, Elena (dir.) 2017. "La inmigración en el ojo del huracán." *Anuario CIDOB de la Inmigración 2017*. Recuperat Novembre 26, 2018.

[https://www.cidob.org/publicaciones/serie_de_publicacion/anuario_cidob_de_la_inmigracion/la_inmigracion_en_el_ojo_del_huracan_anuario_cidob_de_la_inmigracion_2017]

Arendt, Hannah. 1951. *Los orígenes del totalitarismo*. Madrid: Taurus.

Blumer, H. 1958. "Race Prejudice as a Sense of Group Position." *Pacific Sociological Review*. 1:3-7

Borja, Rodrigo. 2018. *Enciclopedia de la Política*. Recuperat 3 d'Abril, 2019.

[<http://www.enciclopediadelapolitica.org/derecha/>]

[<http://www.enciclopediadelapolitica.org/extremismo/>]

Castells, Manuel. 2019. "El dilema de la identidad europea". *Vanguardia Dossier* 72: 64-69

Castells, Manuel. 2018. "El talón de aquiles: la identidad ambivalente de Europa". Pàgs. 271-304 a *Las crisis de Europa*, Manuel Castells et al. (eds.). Alianza Editorial, Madrid.

Colomina, Carme. 2017. "Populismo *made in UE*". Pàgs. 23-26 a *El populismo en Europa: ¿De síntoma a alternativa?*, Eckart Woertz, coord. Barcelona: Fundació CIDOB. Recuperat Octubre 31, 2018.

[https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/cidob_report/cidob_report/el_populismo_en_europa_de_sintoma_a_alternativa]

Collon, Michel i Grégoire Lalieu. 2018. *El mundo según Trump*. Barcelona: El viejo topo.

Dal Zotto, Elena. 2017. "El populismo en Italia: El caso del movimiento cinco estrellas". Pàgs. 61-64 a *El populismo en Europa: ¿De síntoma a alternativa?*, Eckart Woertz, coord. Barcelona: Fundació CIDOB. Recuperat Octubre 31, 2018.

De Sousa Santos, Boaventura i Antoni Aguiló. 2019. *Aprendizajes globales: descolonizar, desmercantilizar y despatriarcalizar desde las epistemologías del Sur*. Barcelona: Icaria editorial.

Dragoman, Dragoș i Ungureanu, Camil. 2017. "Los rostros del populismo en la Rumanía postcomunista". Pàgs. 65-67 a *El populismo en Europa: ¿De síntoma a alternativa?*, Eckart Woertz, coord. Barcelona: Fundació CIDOB. Recuperat Octubre 31, 2018.

Eatwell, Roger. 2003. "Then Theories of the Extreme Right" Pàgs 47-73 a *Right-wing Extremism in the Twenty-first Century*, Merkl, Peter H. i Weinberg, Leonard. New York, London: Routledge.

El-Ahmad, Khali. 2017. "El populismo en Suecia: Polarización socioeconómica en el modelo de estado socialdemócrata". Pàgs. 53-56 a *El populismo en Europa: ¿De síntoma a alternativa?*, Eckart Woertz, coord. Barcelona: Fundació CIDOB. Recuperat Octubre 31, 2018.

European Parliament. 2018. *Eurobarometer Survey 89.2 of the European Parliament. Democracy on the Move, European Elections - One year to go*. Recuperat Març 3, 2019.

[<http://www.europarl.europa.eu/at-your-service/es/be-heard/eurobarometer/eurobarometer-2018-democracy-on-the-move>]

European Parliament. 2016. Major changes in European public opinion with regard to the European Union (2016 edition). Recuperat Abril 14, 2019.

[<http://www.europarl.europa.eu/at-your-service/es/be-heard/eurobarometer/major-changes-in-european-public-opinion-with-regard-to-the-eu-2016>]

Eurostat, Statistics Explained. Migration and migrant population statistics. Recuperat Març 20, 2019.

[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics]

Eurostat, Statistics Explained. Estadísticas de asilo. Recuperat Març 20, 2019.

[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics/es#Pa.C3.ADses_de_destino:_los_principales.2C_Alemania.2C_Italia_y_Francia]

Feledy, Botond. 2017. "Hungria: ¿Populismo o política?". Pàgs. 45-48 a *El populismo en Europa: ¿De síntoma a alternativa?*, Eckart Woertz, coord. Barcelona: Fundació CIDOB. Recuperat Octubre 31, 2018.

Gellner, Ernest. 1983. *Naciones y nacionalismo*. Ithaca: Cornell University Press.

Gidron, Noam i Bonikowski, Bart. 2013. "Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda." *Weatherhead Working Paper Series*, Núm. 13-0004. Recuperat Novembre 29, 2018.

[https://scholar.harvard.edu/files/gidron_bonikowski_populismlitreview_2013.pdf]

Gutiérrez Rodríguez, Encarnación. 2018. "The Coloniality of Migration and the "Refugee Crisis": On the Asylum-Migrations Nexus, the Transatlantic White European Settler Colonialism-Migration and Racial Capitalism". *Canada's Journal on Refugees* 34(1):16-28. Recuperat Maig 1, 2019.

[<https://refuge.journals.yorku.ca/index.php/refuge/article/viewFile/40483/36472>]

Greven, Thomas. 2016. *The rise of right-wing populism in Europe and the United States. A comparative perspective*. Friedrich Ebert Stiftung. Recuperat Novembre 29, 2018.

[https://www.fesdc.org/fileadmin/user_upload/publications/RightwingPopulism.pdf]

Heller, Ágnes. 2019. "Por qué Hungría se rinde a Orbán". *El País*. Recuperat Abril 25, 2019.

[https://elpais.com/elpais/2019/04/18/ideas/1555585620_542476.html]

Herkman, Juha. 2017. "Articulations of Populism: the Nordic Case". *Cultural Studies* 31(4):470-488. Recuperat Abril 25, 2019.

[https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/233647/Articulations_of_Nordic_Populism_Final.pdf?sequence=1&isAllowed=y]

Ivarsflaten, Elisabeth. 2008. *What Unites Right-Wing Populists in Western Europe? Re-Examining Grievance Mobilization Models in Seven Successful Cases*. *Comparative Political Studies*, 41: 1. Recuperat Abril 1, 2019.

[https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0010414006294168?casa_token=jgwW230uE94AAAAA:t0HS-7aCc24cVMX6YDtqrsSBkR9nhQwdYD5wLL8FMcXNuUJaVeM0bE6kabjZV2T9nqbREhbnA9EL]

Kaya, Ayhan. 2017. "Populismo e inmigración en la Unión Europea". Pàgs 52-81 a *La inmigración en el ojo del huracán*, Arango, Joaquín, Mahía, Ramón, Moya, David i Sánchez-Montijano, Elena, dir. Anuario CIDOB de la Inmigración 2017. Recuperat Novembre 26, 2018.

[https://www.cidob.org/articulos/anuario_cidob_de_la_inmigracion/2017/populismo_e_inmigracion_en_la_union_europea]

Keskinen, Suvi. 2018. "The 'crisis' of white hegemony, neonationalist femininities and antiracist feminism". *Women's Studies International Forum* 68:157-163. Recuperat Maig 5, 2019.

[<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0277539517301784?token=47F396338CF6BF9C9B8BD3F4E57AF7A90266AC5A0087B0B568E1263D166B19B74A9CC6B7B28C35EBF96450A630087275>]

Mars, Amanda. 2019. "Francis Fukuyama: 'No todos los votantes de partidos populistas son racistas o xenófobos'". *El País*. Recuperat Abril 25, 2019.

[https://elpais.com/elpais/2019/04/12/ideas/1555084475_066112.html]

Morillas, Pol. 2017. "Marcando la agenda del Brexit: El populismo y el UKIP en el Reino Unido". Pàgs. 57-60 a *El populismo en Europa: ¿De síntoma a alternativa?*, Eckart Woertz, coord. Barcelona: Fundació CIDOB. Recuperat Octubre 31, 2018.

[https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/cidob_report/cidob_report/el_populismo_en_europa_de_sintoma_a_alternativa]

Mudde, Cas. 2004. 'The Populist Zeitgeist', *Government and Opposition*, Vol. 39 (4), pp. 542-563. Recuperat Març 18, 2019.

[<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>]

Mudde, Cas. 2007. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press. Recuperat Febrer 12, 2019.

[<http://www.pacedifesa.org/public/documents/Cas%20Mudde%20Populist%20Radical%20Right%20Parties%20in%20Europe%20%202007.pdf>]

Owczarek, Dominik. 2017. "Las raíces del populismo en Polonia: Crecimiento insostenible y reacción cultural". Pàgs. 39-43 a *El populismo en Europa: ¿De síntoma a alternativa?*, Eckart Woertz, coord. Barcelona: Fundació CIDOB. Recuperat Octubre 31, 2018.

[https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/cidob_report/cidob_report/el_populismo_en_europa_de_sintoma_a_alternativa]

Poulantzas, Nicos. 1979. *Fascism and Dictatorship: The Third International and the Problem of Fascism*. Verso, London.

Santamaría L. Enrique. 2002. "Inmigración y barbarie. La construcción social y política del inmigrante como amenaza." *Papers: Revista de Sociología* 66:59-75. Recuperat Novembre 29, 2018.

[<https://www.sis.net/documentos/ficha/117585.pdf>]

Slocum, John. 2017. "La difusión transnacional del populismo." Pàgs. 15-18 a *El populismo en Europa: ¿De síntoma a alternativa?*, Eckart Woertz, coord. Barcelona: Fundació CIDOB. Recuperat Octubre 31, 2018.

[https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/cidob_report/cidob_report/el_populismo_en_europa_de_sintoma_a_alternativa]

Ungureanu, Camil i Serrano, Ivan (coords.) 2018. "¿La nueva era del populismo? Perspectivas teóricas, empíricas y comparativas." *Revista CIDOB d'Afers Internacionals* 119. Recuperat Novembre 26, 2018.

[https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/revista_cidob_d_afers_internacionals/la_nueva_era_del_populismo_perspectivas_teoricas_empiricas_y_comparativas]

Unión Europea. 2019. Información básica sobre la Unión Europea, Países. Recuperat Febrer 28, 2019.

[https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_es]

Van Spanje, Joost. 2011. "The wrong and the Right: A Comparative Analysis of 'Anti-Immigration' and 'Far Right' Parties". *Government and Opposition. An International journal of comparative politics*, 46(3):293-320.

Veiga, Francisco. 2017. "Fascism. A conceptual characterization". *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual* 4(1): 228-29. Recuperat Novembre 29, 2018.

[<https://revistes.uab.cat/tdevorado/article/view/v4-n1-redaccion>]

Veiga, Francisco. 2017. "From right wing to far right: new discourses, new stages. Third Networking Meeting on Present History." *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual* 4(1): 230-33. Recuperat Novembre, 2018. Recuperat Novembre 29, 2018.

[<https://ddd.uab.cat/record/174287>]

Web oficial de la Unió Europea. Recuperat Febrer 28, 2019.

[https://europa.eu/european-union/index_es]

Woertz, Eckart (coord.) 2017. El populismo en Europa: ¿De síntoma a alternativa? Barcelona: Fundació CIDOB. Recuperat Octubre 31, 2018.

[https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/cidob_report/cidob_report/el_populismo_en_europa_de_sintoma_a_alternativa]

> Pàgines web oficials dels partits polítics

Alternativa per Alemanya:

[<https://www.afd.de/>]

Partit de la Llibertat d'Àustria:

[<https://www.fpo.e.at/>]

Interès Flamenc:

[<https://www.vlaamsbelang.org/>]

Llibertat i Democràcia Directa de la República Txeca:

[<https://www.spd.cz/>]

Front Nacional Popular:

[<https://elamcy.com/>]

Partit Croat dels Drets:

[<https://hsp-bih.ba/>]

Partit Popular Danès:

[<https://danskfolkeparti.dk/>]

Partit Popular la Nostra Eslovàquia:

[<http://www.naseslovensko.net/>]

Partit Nacional Eslovè:

[<https://www.sns.si/>]

Vox:

[<https://www.voxespana.es/>]

Partit Popular Conservador:

[<https://www.ekre.ee/>]

Els Vertaders Finlandesos:

[<https://www.perussuomalaiset.fi/>]

Agrupació Nacional (abans Front Nacional):

[<https://rassemblementnational.fr/>]

Alba daurada:

[<http://www.xryshaygh.com/>]

Unió Cívica Hongaresa:

[<https://www.fidesz.hu/>]

Lliga Nord:

[<https://www.leganord.org/>]

Partit de la Llibertat:

[<https://www.pvv.nl/>]

Llei i Justícia:

[<http://pis.org.pl/>]

Partit de la Independència del Regne Unit:

[<https://www.ukip.org/>]

Demòcrates de Suècia:

[<https://sd.se/>]

Annex

Taula 1⁵¹: Partits d'extrema dreta per país de la UE i percentatge de vots en les últimes eleccions parlamentàries, elaboració pròpia.

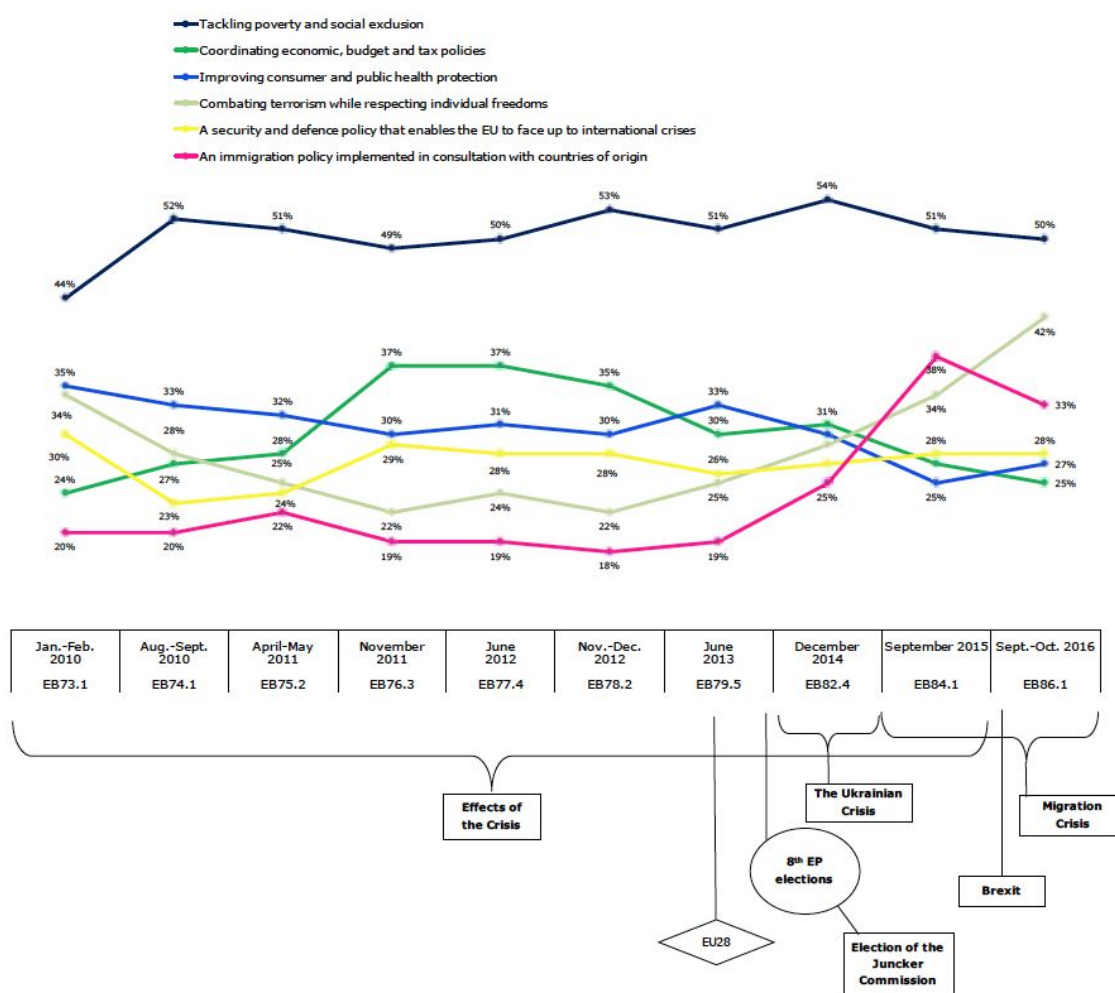
País	Partit polític			Eleccions parlamentàries	
	Abreviació	Informació del partit	Any de fundació	Percentatge de vots	Any de les últimes eleccions
Alemanya	AfD	Alternativa per Alemanya	2013	12'60%	2017
Àustria	FPO	Partit de la Llibertat d'Àustria	1956	10,24%	2017
Bèlgica	VB	Interès Flamenc	2004	3,67%	2014
Bulgaria	OP	Patriotes Units	2016	9,07%	2017
República Txeca	SPD	Llibertat i Democràcia Directa de la República Txeca	2015	10,64%	2017
Xipre	ELAM	Front Nacional Popular	2008	3,71%	2016
Croàcia	HSP	Partit Croat dels Drets	1990	0,7%	2016
Dinamarca	DF	Partit Popular Danès	1995	21,10%	2015
Eslovàquia	KOTLEBA	Partit Popular la Nostra Eslovàquia	2010	8,00%	2016
Eslovènia	SNS	Partit Nacional Eslovè	1991	4,17%	2018
Espanya	VOX	-	2013	10,26%	2019
Estònia	EKRE	Partit Popular Conservador	2012	8,10	2015
Finlàndia	PS	Els Vertaders Finlandesos	1995	17,5	2015
França	AN	Agrupació Nacional (abans Front Nacional)	1972	13,20%	2017
Grècia	CHRYΣÍ AVΓÍ	Alba daurada	1985	6,99%	2015
Hongria ⁵²	FIDESZ	Unió Cívica Hongaresa	1988	49,27%	2018
Irlanda	-	-	-	-	-
Itàlia	LN	Lliga Nord	1989	37,25%	2018
Letònia	NA	Aliança Nacional	2011	11,01%	2018
Lituània	TT	Ordre i Justícia	2002	5,55%	22016
Luxemburg	-	-	-	-	-

⁵¹ Nota metodològica: Les dades s'han extret de la pàgina web oficial de la UE, de notícies periodístiques i pàgines web de partits polítics. Per a cada país, s'ha incorporat només aquell partit polític classificat per la literatura acadèmica com a "partit d'extrema dreta" amb major nombre de vots en les darreres eleccions, considerat el període fins el 30 d'Abril de 2019.

⁵² En aquest cas hi ha més d'un partit considerat d'extrema dreta amb representació parlamentària, el partit Jobbick, però s'ha optat per escollir aquell que és més majoritari.

Malta	-	-	-	-	-
Països Baixos	PVV	Partit de la Llibertat	2006	13,10%	2017
Polònia	PiS	Llei i Justícia	2001	37,58%	2015
Portugal	-	-	-	-	-
Regne Unit	UKIP	Partit de la Independència del Regne Unit	1993	1,8%	2017
Romania	PRU	Partit de la Romania Unida	2015	2,95%	2016
Suècia	SD	Demòcrates de Suècia	1988	17,53%	2018

Gràfica 1: Evolució en tant per cent de l'ordre de prioritats que es considera que la UE hauria de seguir segons temàtica, 2010-2016.

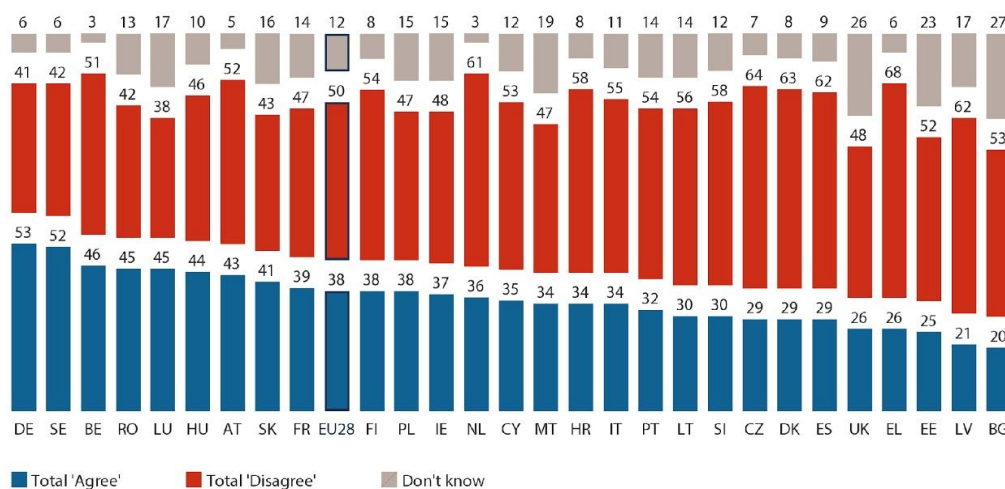

Font: Informe de l'Eurobaròmetre, 2016.

Gràfica 2: Respostes en tant per cent a la següent pregunta, per països.

> In some European countries new political parties and movements are having success by protesting against the traditional political establishment.

Q To what extent do you agree or disagree with the following statement about the emergence of these new parties and movements? This development is a threat to our democracy (%)

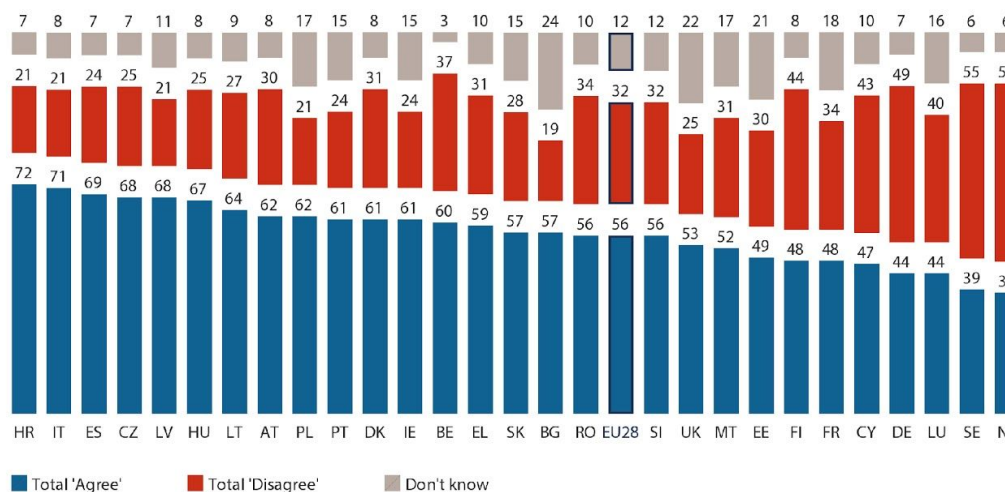

Font: Eurobaròmetre, 2018.

Gràfica 3: Respostes en tant per cent a la següent pregunta, per països.

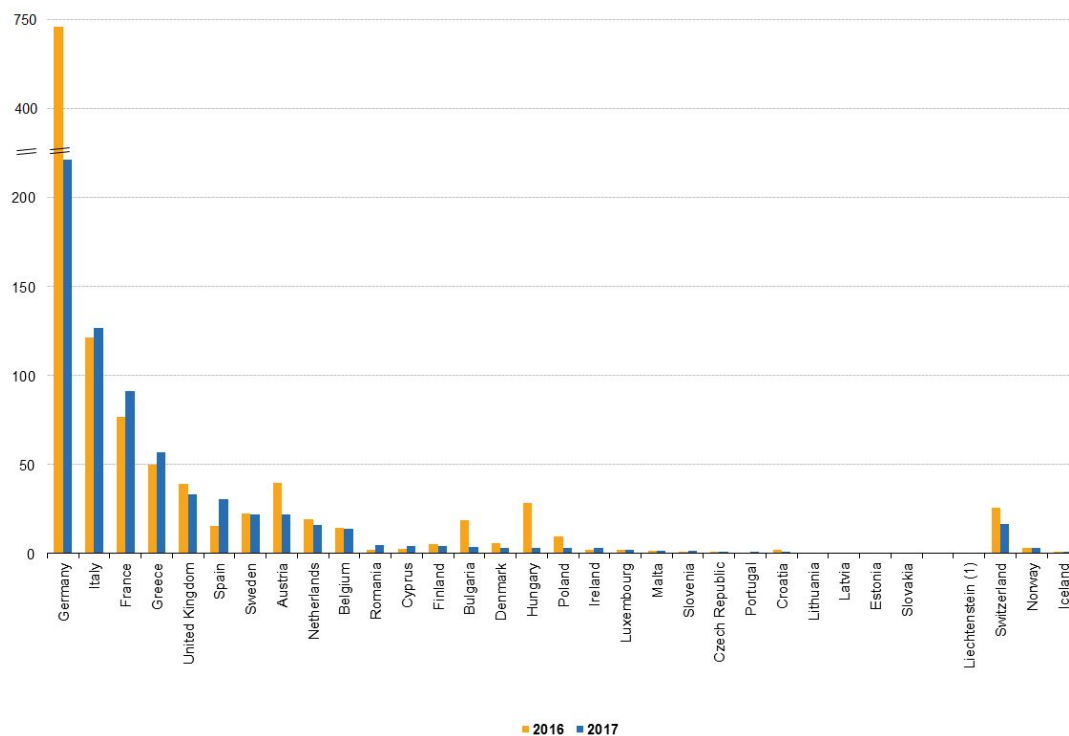
> In some European countries new political parties and movements are having success by protesting against the traditional political establishment.

Q To what extent do you agree or disagree with the following statement about the emergence of these new parties and movements? We need a real change and this is what these parties and movements can bring (%)

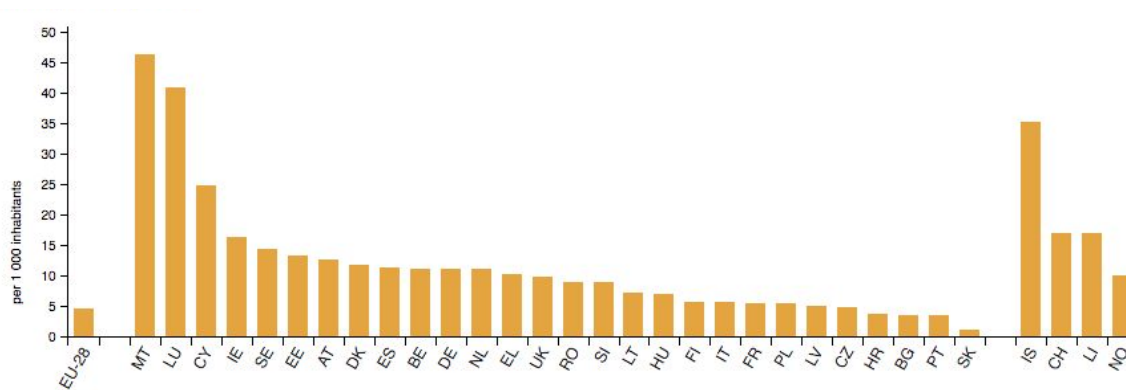
Font: Eurobaròmetre, 2018.

Gràfica 4: Número de sol·licitants d'asil (de tercers països) a la UE i a l'Associació Europea de Lliure Comerç (AELC), 2016 i 2017 (milers de nous sol·licitants).

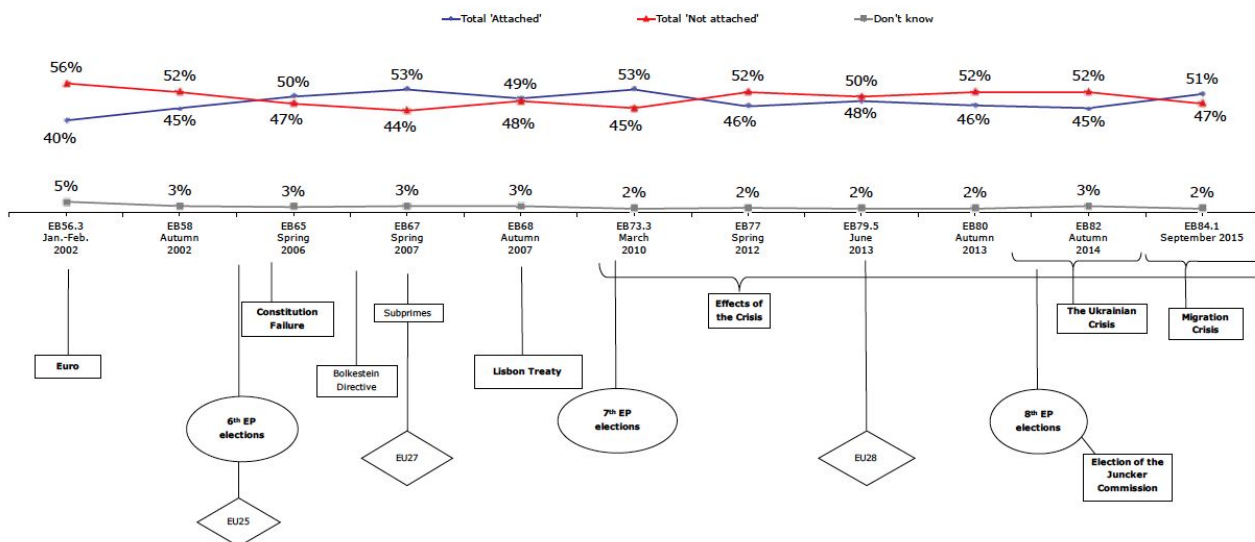
Font: Eurostat, 2017.

Gràfica 5: Número d'immigrants per 1.000 habitants a la UE i a l'Associació Europea de Lliure Comerç (AELC), 2017.

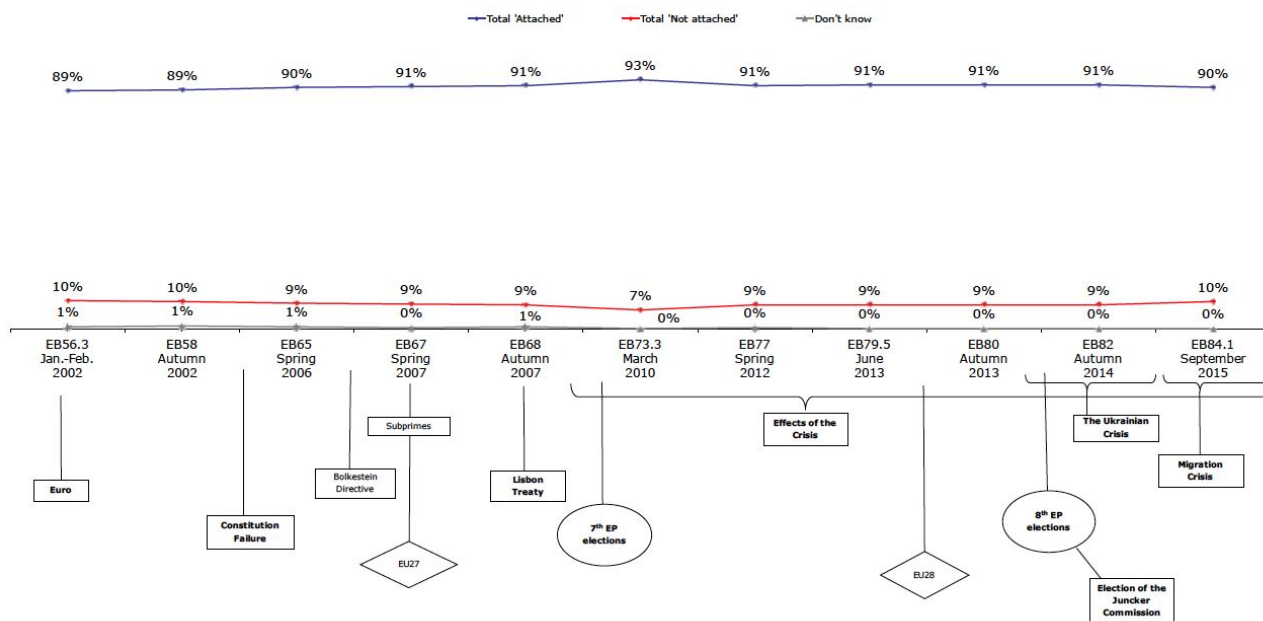
Font: Eurostat, 2017.

Gràfica 6: Evolució del sentiment de pertinença per la Unió Europea, 2002-2015.

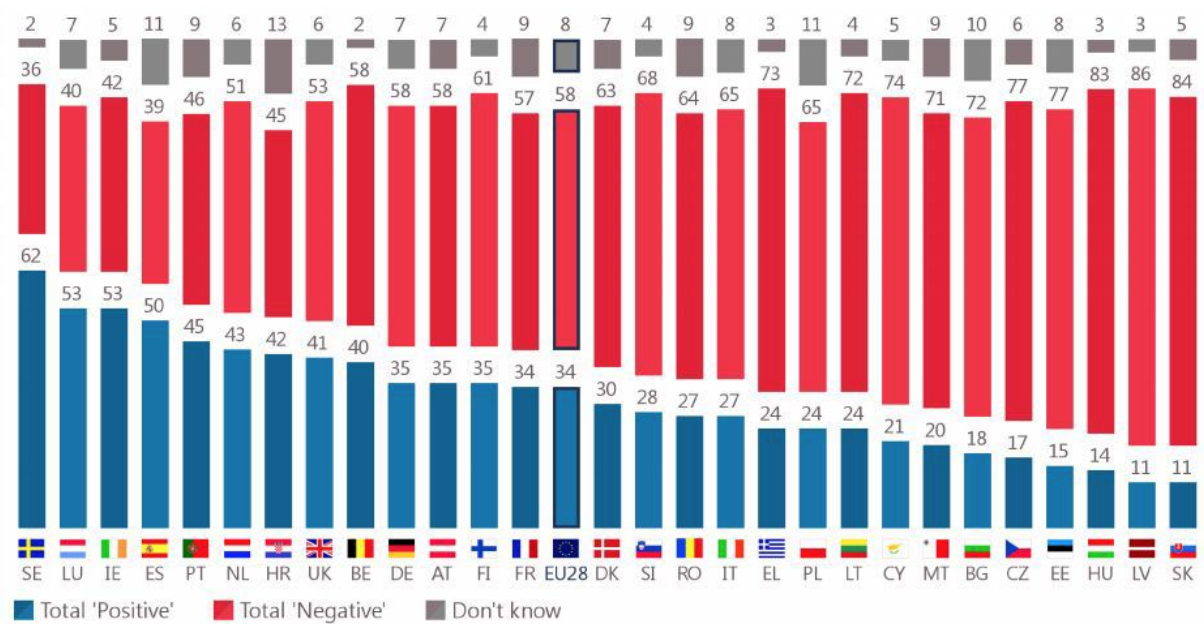
Font: Informe de l'Eurobaròmetre, 2016.

Gràfica 7: Evolució del sentiment de pertinença pel propi país, 2002-2015.

Font: Informe de l'Eurobaròmetre, 2016.

Gràfica 8: Percentatge de sentiments (negatius/positius) que evoca la immigració no comunitària per països.

Font: Informe de l'Eurobaròmetre, 2016.